

Karlskoga

Med sikte på 2020

Sweco Eurofutures
Vasagatan 36
Box 415, 101 28 Stockholm
Telefon 08-613 08 00
Telefax 08-613 08 08

Sweco Eurofutures AB
Org.nr 556342-6559
Ingår i SWECO-koncernen
www.sweco.se

Karlskoga

Med sikte på 2020

Karlskoga har inlett ett arbete med att ta fram en ny övergripande vision för kommunen, med sikte på 2020. Syftet med visionen är att skapa en attraktivare kommun för dagens och framtidens medborgare och företag samt att ge Karlskoga en tydligare identitet. Visionen skall fungera som ett riktmärke och stöd till samtliga målformuleringar i kommunen, såväl politiska som förvaltnings-specifika. Den skall också samla ihop de gemensamma nämnarna i den politiska inriktningen. På samma sätt ska visionen fungera som ett riktmärke och stöd för företag och företagsorganisationer i kommunen.

Som ett första led i visionsarbetet har en rapport om Karlskogas förutsättningar och alternativ utarbetats. Karlskogarapporten kan liknas vid en karta som hjälper beslutsfattare i kommunen att navigera rätt på färden in i framtiden. För detta ändamål behöver det nära, detaljrika perspektivet kombineras med det stora, övergripande. Man måste både veta hur den närmaste omgivningen ser ut och hur den förhåller sig till världen runtomkring. Men för att förstå möjligheter, utmaningar och hot i det lilla måste det finnas insikt om förändringar och skeenden i det stora.

En kommun eller region har en mängd kvalitéer och resurser som ger den dess speciella prägel och särart – såväl geografiska och natur-/klimatmässiga som samhällsmässiga. En analys av befintliga förutsättningar och företeelser blir emellertid svåröverskådlig om allt ska beaktas – det gäller att fokusera på de mest relevanta faktorerna. Vi har valt att fokusera på sex faktorer eller områden som erfarenhetsmässigt och med stöd i samhällsforskningen visat sig fånga en stor del av utvecklingsdynamiken – vad som avgör huruvida en region/kommun är konkurrenskraftig och i vilka avseenden den är det. Dessa faktorer/områden är:

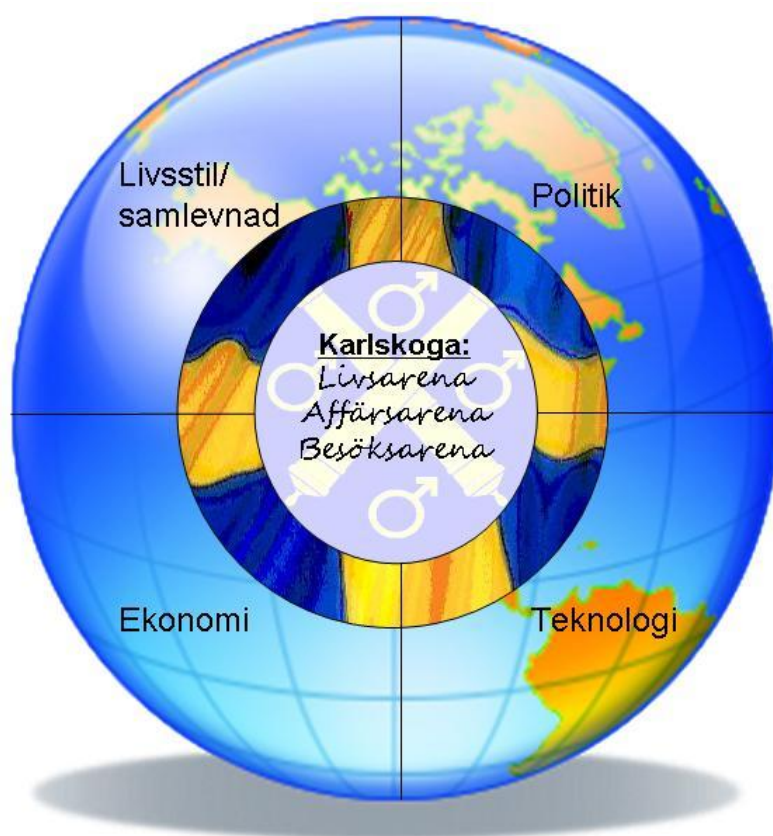
1. Förutsättningar för livskvalitet och attraktion på individnivå
2. Ekonomisk specialisering/diversifiering
3. Tillgång till kompetens och kunnande
4. Förmåga till kreativitet och innovation
5. Förutsättningar för utvecklande/utnyttjande av skal- och breddfördelar
6. Tillgänglighet/nåbarhet

Faktorerna skär in i och överlappar varandra, men utgör i grunden olika infallsvinklar på utvecklingsproblematiken, där samtliga är av stor betydelse. Det går med andra ord inte att rangordna dem inbördes, utan var och en representerar en kritisk egenskap i byggandet av en stark och välmående kommun. Om t ex utveckling i termer av befolkning, sysselsättning och inkomst är målvariabler utgör dessa sex punkter vägen till måluppfyllelse. De förtjänster, brister, utmaningar, möjligheter och hot Karlskoga kännetecknas av med avseende på var och en av dem och sammantaget bildar utgångspunkt för kommunens möjligheter att bygga ett attraktivt och livskraftigt samhälle. En relevant och väl förankrad analys av kommunens förutsättningar och alternativ med avseende på dessa faktorer är en grundsten för ett fruktbart visionsarbete.

Karlskogarapporten är således ett viktigt verktyg i visionsarbetet och vår intention har varit att involvera en mängd aktörer både i samtalet kring omvärldens påverkan på Karlskoga och beskrivningen och analysen av Karlskogas befintliga position och särart. Detta för att få input till beskrivningen/analysen och för att förankra den verklighetsbeskrivning som förs fram. Ett trettiotal inter-

vjuer med politiker, tjänstemän, näringslivsföreträdare, representanter för vissa befolkningsgrupper etc., har därför genomförts. Vi har därtill tagit vara på ett omfattande material av befintliga rapporter, faktauppgifter och statistik av relevans för beskrivningen och analysen.

Resultatet presenteras i denna rapport som lägger fokus på Karlskoga som livs-, affärs- och besöksarena, med beaktande av det nationella sammanhanget samt relevanta omvärldsförhållanden och trender, illustrerat i figuren nedan. Dispositionen följer de sex överordnade områdena som lagts fram som avgörande för kommunens framtida utveckling. För att tillgängliggöra materialet för en bredare målgrupp, inte minst i samband med visionsarbetet, har rapporten även sammanfattats i en populärversion, där budskapet förs fram mer kärnfullt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING: KARLSKOGA MED SIKTE PÅ 2020	4
1. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR LIVSKVALITET OCH ATTRAKTION	6
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	6
FORTGÅENDE BEFOLKNINGSKONCENTRATION	7
VI FLYTTAR HEMIFRÅN, TILL STUDIER OCH TILL ARBETE.....	8
LIVSFASER OCH LIVSSTILSTRENDER STYR VÅRA PREFERENSER.....	9
KARLSKOGAS BEFINTLIGA POSITION OCH SÄRART	10
BEFOLKNINGSPROBLEMATIKENS KÄRNA	12
VÄGEN FRAMÅT	14
2. EKONOMISK SPECIALISERING/DIVERSIFIERING	17
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	17
KLIMAT- OCH ENERGIFRÅGAN I FOKUS	18
KARLSKOGAS POSITION OCH SÄRART	19
VÄGEN FRAMÅT	22
3. KOMPETENS OCH KUNNANDE.....	24
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	24
KARLSKOGAS BEFINTLIGA POSITION OCH SÄRART	25
VÄGEN FRAMÅT	27
4. KREATIVITET OCH INNOVATION	29
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	29
KARLSKOGAS BEFINTLIGA POSITION OCH SÄRART	30
VÄGEN FRAMÅT	31
5. UTVECKLANDE AV SKAL- OCH BREDDFÖRDELAR.....	33
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	33
KARLSKOGAS BEFINTLIGA POSITION OCH SÄRART	34
VÄGEN FRAMÅT	35
6. TILLGÄNGLIGHET/NÅBARHET	37
OMVÄRLDSFAKTORER/MAKROTRENDER	37
KARLSKOGAS BEFINTLIGA POSITION OCH SÄRART	39
VÄGEN FRAMÅT	41

Sammanfattning: Karlskoga med sikte på 2020

Karlskoga är en traditionsrik och sammanhållen kommun som, i likhet med de flesta kommuner i landet, har svårt att behålla sin befolkning till följd av den fortgående polariseringstendensen till de större stadsregionerna. I denna strukturomvandling har kommunen bättre lyckats behålla sin attraktivitet som arbetsort än som boendeort, mycket tack vare ett framstående teknikkunnande inom vissa branscher, inte minst försvarsindustri och kemisk industri. Karlskoga förknippas, på gott och ont, i hög grad med sitt historiska arv, som avspeglas i attityder, förhållanden och den fysiska strukturen i lokalsamhället. Något som i dagsläget tyvärr medfört en känsla av stagnation/tillbakagång snarare än vitalitet och framtidstro.

För att motverka denna känsla och istället skapa framåtanda/framtidstro krävs framför allt att kommunen lyckas om inte vända så åtminstone bromsa befolkningsminskningen genom riktade satsningar på boendemiljön. Lyckas man med detta finns all anledning att se ljusst på kommunens framtid. Det är ett faktum att den regionala utvecklingen i hög grad styrs av individers vilja att verka i och för den egna kommunens bästa. Endast genom människor som är beredda att satsa tid och engagemang i arbete och företagande, förtroendeuppdrag och fritidsaktiviteter med mera skapas en grogrund för ett livskraftigt lokalsamhälle. Alltför ofta beskrivs samhällsutvecklingen som om den vore styrd av "naturbundna lagar" om vad som är möjligt eller inte. Strukturella förhållanden uttryckta i form av befolkning, geografiskt läge, näringsstruktur etc. har förvisso stor betydelse för vilket utgångsläge en kommun har i den nationella och globala konkurrensen. Dock är det förvaltandet av de givna förutsättningarna som slutligen avgör i vilken grad man lyckas hävda sig. Karlskoga har med detta som utgångspunkt till stor del sitt öde i egna händer.

Vi pekar i denna rapport på några möjliga vägar att stärka kommunen i dess framtida utveckling:

- Riktade satsningar på boendemiljön; primärt nya bostadsområden i attraktiva lägen, t ex sjönära eller pendlingsgymnat, upprustning längs E-18-stråket för en attraktivare presentation av staden samt upprustning/utveckling och förtätning av stadens centrum. Inriktning på resursstarka grupper samt fler aktörer på den lokala bostadsmarknaden är sannolikt nödvändigt för att klara detta. Därtill ett varumärkesarbete som förmår etablera en bild av ett livskraftigt och attraktivt samhälle såväl hos kommuninvånarna själva som i omgivningen.
- Fortsatt erkännande av teknikstaden som kommunens bästa chans att hävda sig i den nationella/internationella konkurrensen. Teknikstaden behöver dock utvecklas och bli mer förnyelsebetonad, med ett ökat tjänsteinnehåll och fler nya och växande företag. Vidare måste man arbeta för att behålla de kvalificerade lednings- och utvecklingsfunktionerna och stärka produktionsmiljön, inte minst med avseende på kompetens, dess förmåga till kreativitet/innovation samt förbindelser mot utlandet. Detta är synnerligen angeläget för att staden inte ska bli mer av renodlad produktionsort. Det är angeläget att etablera en kommunal näringslivsfunktion som förmår driva fokuserade strategier för näringsmässig förnyelse – att "sälja" staden som boende- och verksamhetsort. Samtidigt är det viktigt att behålla känslan/förståelsen för industrins behov och verksamhetsvillkor. Att kunna erbjuda lokalisering även för verksamheter med särskilda krav/restriktioner är en framtida möjlighet som inte ska underskattas.
- Utvecklande av Campus Nobel till den stödjepelare för det lokala näringslivet det var tänkt att bli, som därtill kan motverka en del av den nettoutflyttning som sker i unga åldrar. Gynnas av en bredare uppslutning från kommuner i närområdet och en inriktning motiverad av såväl lokala behov inom näringslivet som intresse från ungdomar och forskningsresurser i och utanför kommunen.

- Ett mer decentraliserat initiativtagande och oortodoxt tänkande, med mer av prestigelöshet, avsaknad av brandväggar mellan olika sektorer och utbredd samarbetsanda. Kommunförvaltningen har exempelvis anledning att i högre grad samverka med näringslivet för att hitta nya lösningar och driftformer både vad gäller kärn- och specialverksamhet.
- Stärkt interaktion/samverkan med kommuner i närområdet – dels för att skapa en mer robust arbetsmarknad, dels för att bättre dra nytta av de samlade resurserna genom nya fruktbara samarbeten. Realiseras främst genom stärkta kommunikationer och ökad melankommunal samverkan, där även kommunsammanslagning bör finnas med i diskussionerna i det längre perspektivet.

Självfallet finns fler områden/faktorer av betydelse för kommunens utveckling, men vår bedömning är att dessa bör väga synnerligen tungt i kommande decenniums utvecklingsarbete.

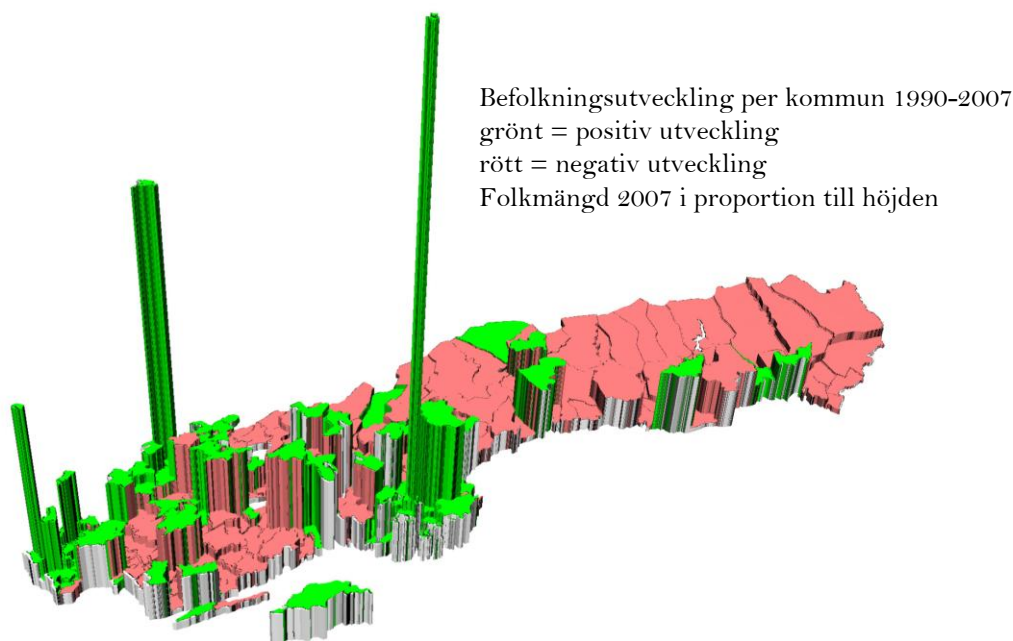
1. Förutsättningar för livskvalitet och attraktion

En av de mest grundläggande förutsättningarna för en kommuns utveckling är att den kan erbjuda människor en miljö där de trivs och ges möjlighet att förverkliga sina livsdrömmar. Goda boendemiljöer, möjlighet till utbildning och arbete, ett bra utbud av service, ett rikt kultur- och föreningsliv, möjligheter till sociala kontakter och samvaro, känsla av tillhörighet och möjlighet till påverkan – allt sådant är faktorer som har betydelse för människors val av boendeort.

Människors val av boendeort och syn på vad som är en attraktiv livsmiljö är i mångt och mycket en fråga om individuella preferenser i kombination med strukturella förhållanden. Människor väljer både med utgångspunkt i vad de själva vill och vad som är möjligt. Möjligheten att frikoppla sig från de strukturella faktorernas begränsningar – såsom var det finns jobb eller utbildningsmöjligheter – varierar. En del bor på just den plats de önskar och erbjuds goda möjligheter till det, medan andra vill bo på en särskild plats men ser ingen möjlighet att göra det till följd av t ex ekonomiska begränsningar (inget jobb, för dyrt boende etc.). Viktigt för en kommuns utveckling är således både att individer vill bo just där och att de ser en möjlighet att göra det.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

Vi lever i den urbaniserade tjänsteekonomins tidevarv. De kontorsbaserade näringarna dominerar utvecklingen och de stora, tätastäderna har de mest gynnsamma förhållanden att skapa förutsättning för den interaktion mellan människor som dagens ekonomi till stor del består i. Nio av tio nytillkomna arbetstillfällen har sedan mitten av 1990-talet växt fram i landets fem största arbetsmarknadsregioner och globalt sett sker en koncentration av världsekonomin till snabbt växande urbana megaekonomier. De stora städernas lockelse handlar emellertid inte bara om arbetstillfällen och karriärmöjligheter. Det handlar i minst lika stor grad om att individer, i synnerhet unga, dras till den smältdegel av människor, intryck och möjligheter som storstaden erbjuder. Även många populära TV-serier har under 2000-talet bidragit till bilden av det fulländade livet i storstadsmiljö.

Figur 1: Befolkningsutveckling per kommun 1990-2007. Källa: SCB

De större städerna har en stark attraktionskraft på ungdomar och yngre vuxna, som står för merparten av flyttningarna inom landet. Många mindre orter och kommuner i Sverige har, även trots ett många gånger starkt näringsliv, svårt att behålla sin befolkning. Något som långsiktigt får effekter på såväl den lokala ekonomin som produktionspotentialen, då individer står för den efterfrågan som stimulerar lokala näringar och då individers kunskap, engagemang och kreativitet är den mest väsentliga produktionsfaktorn i den moderna ekonomin. I kombination med en ökad rörlighet i samhället, där bilburet handlande i stora köpcentra är ett av många uttryck, har det även inneburit en koncentration av köpkraft till de stora befolkningskoncentrationerna med näromgivning. Utbudet av offentliga välfärdstjänster följer samma logik, med en successiv storleksrationalisering av vård, skola och omsorg till större serviceenheter lokaliserade till större centralorter. I stort sett alla ekonomiska aktiviteter uppvisar i varierande grad en sådan koncentrationstendens.

Fortgående befolkningskoncentration

Befolkningsutvecklingen i Sverige har i stort sett präglats av samma mönster under hela efterkrigstiden, med en fortgående koncentration av befolkningen till större städer på bekostnad av glesbygd, landsbygd och mindre tätorter. Omlokaliseringsprocessen har dock varierat i hastighet och intensitet under årtiondena: Under 1950- och 1960-talens starka expansion inom industrin drevs urbaniseringen på till följd av arbetskraftbrist i de växande städerna och sysselsättningsrationalisering inom de areella näringarna. Med 1970-talet följde en lugnare period där industrin drogs med strukturproblem och offentlig sektor istället tog över rollen som sysselsättningskapare och då främst i kommunal regi. Produktionen av välfärdstjänster stod i proportion till befolkningen i landets kommuner vilket bidrog till en jämnare spridning av arbetstillfällen och därigenom stabiliserad befolkningsstruktur.

Pendlingsomlandet ökade i takt med förbättrade kommunikationer och en motreaktion till tidigare decenniers starka urbanisering kom med 1970-talets ”gröna våg”. Denna medförde att flera städer uppvisade befolkningsminskningar till fördel för i första hand stadsnära landsbygd. Till skillnad från föregående decennier var detta dock ett uttryck för livsstilsrelaterade folkomflyttningar medan urbaniseringen i första hand varit ett uttryck för förändrade utkomstmöjligheter.

Den relativt lugna perioden fortsatte dock under 1980-talet, främst på grund av en fortsatt stark tillväxt inom den offentliga sektorn, men kom under 1990-talet att övergå i en betydligt mer turbulent utveckling. Under 1990-talet minskade befolkningen i de produktiva åldrarna (25–64 år) i 105 av Sveriges då 288 kommuner. I synnerhet under den senare delen av 1990-talet präglades många kommuner av befolkningsminskningar. En kraftig förskjutning mot större städer i södra Sverige och längs Norrlandskusten inträffade och stora delar av Småland, Dalsland, Värmland, Bergslagen och hela Norrlands inland upplevde en ökad avfolkningstakt.

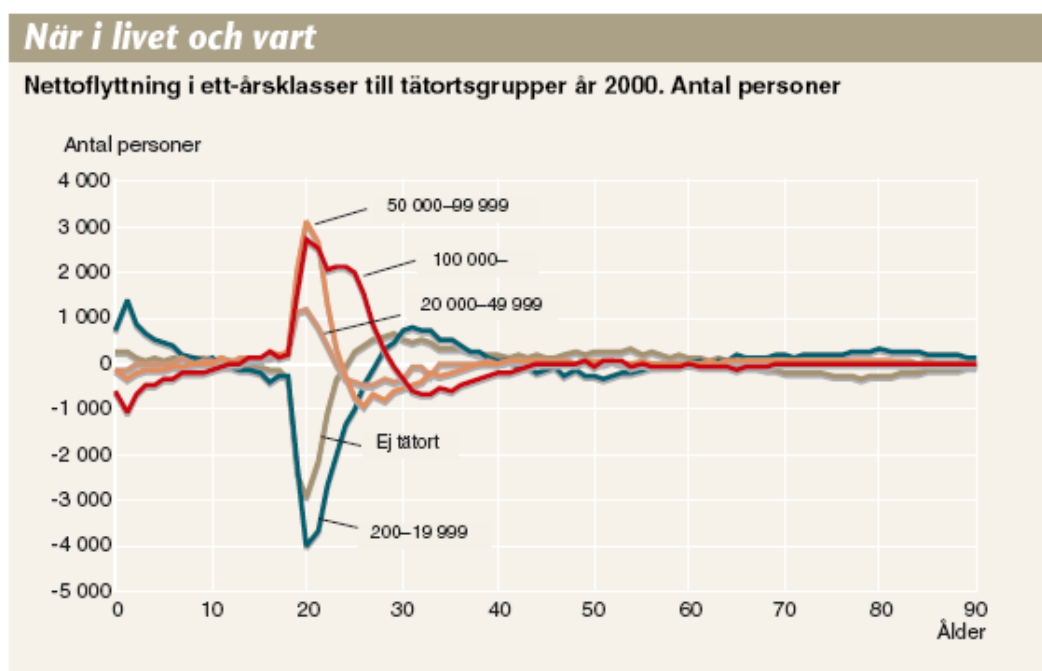
Till skillnad från flyttströmmarna på 1960- och 1970-talet var 1990-talets mellanregionala omflyttning inte primärt driven av skillnader i försörjningsmöjligheter. Inkomstförsäkringssystemet hade medfört att möjligheterna att stanna på hemorten trots brist på arbete ökat, samtidigt som regionalpolitiken under de senaste årtiondena inte heller varit inriktad på regional omflyttning utan snarare tvärtom. Istället förklaras den ökade omflyttningen under 1990-talet i huvudsak av ungdomars flytt till studier. Ökningen av ungdomars flyttningar motsvarar nästan hela ökningen i den mellanregionala rörligheten under 1990-talet. Det handlar då inte bara om den kraftiga utbyggnaden av universitet och högskola utan även att gymnasiestudenter i större utsträckning börjat söka sig till andra utbildningsorter än hemorten. Regionaliseringen av högskolan har i det här sammanhanget bidragit till skapandet av regionala tillväxtpoler och troligtvis dämpat centraliseringen till

storstadslänen. I stort sett alla högskoleorter uppvisade en positiv och många gånger kraftig befolkningstillväxt under 1990-talet.

En stark exportkonjunktur, renässans inom gruvnäringen och lyckade satsningar inom turismsektorn (där även gränshandeln spelar in) har under 2000-talet, åtminstone fram till dagens djupa lågkonjunktur, till viss del lagt grunden för en mindre koncentrerad utveckling än föregående decennium, och även kommuner i mer glesbefolkade delar av landet har hittat vägar till befolknings- och sysselsättningstillväxt. Långsiktigt kan utvecklingen emellertid förväntas följa 1990-talets koncentrationstendens. Det är till och med möjligt att koncentrationstakten ökar i efterdyningarna av den nuvarande krisen, i likhet med vad som skedde efter 1990-talets krisår. På 1990-talet förenades massiva statliga investeringar i högskoleutbyggnaden med en historisk omflyttning av arbets- och köpkraft till Stockholmsregionen. Återstår att se vad resultatet blir denna gång. Tjänstesektorn, som står för merparten av nettotillskottet av nya arbetstillfällen, har sin starkaste utveckling i storstadsregionerna samt universitets- och högskoleorter. Mycket talar för att dessa med omnejd är de långsiktiga vinnarna i termer av befolknings-, sysselsättnings- och inkomstutveckling. Regionförstoring, dvs. pendling över allt större avstånd, sprider tillväxten i de stora stadsregionerna, men i de mindre tenderar regionkärnan att växa genom inflyttning från omlandet.

Vi flyttar hemifrån, till studier och till arbete

Att bryta upp och flytta är ett svårt och komplicerat beslut och skälen varierar i livets olika skeden och livssituationer. Om de flyttmönster som SCB observerade år 2000 skulle bestå förväntas en kvinna flytta i genomsnitt nästan elva gånger i sitt liv och en man drygt tio gånger. Vanligaste skälet till flyttning är flytt från föräldrahemmet, familjebildning eller separation, dvs. byte till större/mindre bostad på grund av förändring i hushållsstorleken. Dessa flyttningar sker som regel över kortare avstånd – vanligtvis inom samma pendlingsregion. När det gäller flyttningar över längre avstånd är de två viktigaste bakomliggande faktorerna flytt till studier eller till arbete.

Figur 2: När vi flyttar i livet och vart. Källa: SCB

Vilken tyngd boendemiljö respektive arbetsmarknad har för olika kommuners flyttmönster varierar starkt. Studier tyder på att en kommun i viss mån skulle kunna kompensera en mindre attraktiv boendemiljö med en mer attraktiv arbetsmarknad och vice versa.

Likaså är boendemiljöns attraktivitet ett mångfacetterat begrepp, men det är tydligt att möjligheterna att ha en meningsfull fritid är ett viktigt inslag. Att fritiden spelar en central roll i de flesta människors vardag bekräftas av olika studier. Våra möjligheter att använda fritiden på önskvärt vis kommer troligen att få en ökad betydelse för var vi kommer att vilja bo. Det kommer även att bli allt vanligare med dubbelt boende genom att man har en liten bostad på den ort där man "officiellt" har sitt arbete och en större bostad där man helst vill vara. I framtiden kommer vi med stor säkerhet att se helt nya möjligheter till flexibla arbetstider och distansarbete. Drivkrafterna är en ökad individualisering, miljö- och klimatpåverkan samt teknikutveckling. Det är framförallt högt utbildade kvinnor och män i kunskapsintensiva och välbetalda yrken som kommer att få dessa möjligheter på en arbetsmarknad "där varje yrkeskategori har sin lokala arbetsmarknad". Detta också den mest lättroliga gruppen.

Livsfaser och livsstilstrender styr våra preferenser

Var vi befinner oss i livet har stor betydelse för hur och var vi vill bo. Livsstilar och livsstilstrender påverkar därtill invånares krav och förväntningar på en kommun – den livsmiljö och den service som erbjuds. Barnfamiljer värderar vanligtvis god barnomsorg och bra skolor högt, medan äldre av naturliga skäl ofta fokuserar mer på utbudet av vård och omsorg. Utbudet av service – privat och offentlig – spelar generellt en betydelsefull roll för hur attraktiv en ort eller kommun upplevs.

Livsstilstrender påverkas både av globala trender och av befolkningsstrukturen. På senare år har "urban living" varit en stark trend, såväl i bostadsefterfrågan som i planeringsfilosofin, där blandstaden fått en renässans efter industrialismens funktionsuppdelade stadsbyggnadsdoktrin. I många städer finns en växande efterfrågan på bostäder med hög boendestandard i utpräglade urbana områden som erbjuder goda möjligheter för lokalhandel inkl, caféer, restauranger, nöjesliv och rekreation. Det som efterfrågas är ofta en blandad bebyggelse i centralt läge – ofta med "ett stänk av lyx". Befolkningsgrupperna i dessa områden är oftast unga karriärister, "dinkies" (double income, no kids), 55+ eller yngre pensionärer, dvs. segment som omfattar stadens köpstarka invånare.

Urban living trenden är som starkast i de större städerna, där grupperna yngre karriärister och "dinkies" dominerar, men syns även i mindre städer. Oftast handlar det om bostadsrätter med eller utan målgruppsanpassning, där 55+ eller seniorboende är ett av de mer spridda koncepten. Trenden ger goda förtjänstmöjligheter för fastighetsexploatorerna, åtminstone på de större marknaderna, vilket bidragit till dess genomslagskraft. Trenden stöds även av en växande rörelse för alternativa livsstilar – som vanligtvis lättare finner utrymme och acceptans i de heterogena stadsmiljöerna (jmf Richard Floridas resonemang om den kreativa klassen och dess betydelse för regioners ekonomiska tillväxt) – liksom av en växande andel singelhushåll. Samtidigt lever drömmen om tvåsamhet i allra högsta grad kvar och barnafödandet har ökat på senare år. Familjen är med andra ord en storhet som långt ifrån spelat ut sin roll, och ger förutsättningar för tillväxt i småhusdominerade randmiljöer på behagligt (eller åtminstone överkomligt) pendlingsavstånd till de expanderande städerna.

Vattennära boende är en annan tidstypisk boendetrend, som även mindre kommuner kunnat dra nytta av. Allt fler vill bo med utsikt över vatten, och ändringar i regelverket gällande dispens från strandskydd öppnar upp för framför allt kommuner i glesbygd att i högre grad dra nytta av och marknadsföra denna möjlighet. Det handlar både om småhus och om flerbostadshus, ibland kombinerat med tillgång till båtplats eller strandområden, ibland enbart med sjöutsikt som försälj-

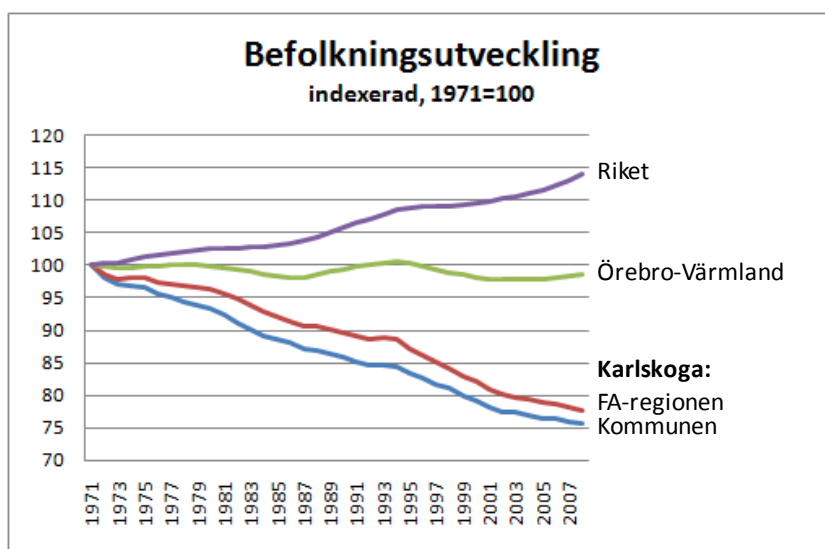
ningsargument. Det bör dock nämnas att klimatförändringarna och risken för kraftigt stigande vattennivåer gör att det lämpliga i denna utveckling ifrågasätts allt mer, inte minst med hänsyn till risken för allvarliga översvämningar och skred.

Boende- och livsstilskoncept har med den tilltagande individualiseringen i samhället fått ett allt större genomslag på utvecklingen, inte minst vid nyproduktion av bostäder där även värdeord som miljövänligt, ekologiskt, tryggt, säkert osv. tenderar att förekomma i allt större utsträckning. Det mesta talar för en fortsättning på denna utveckling, där kommuner i allt högre grad behöver målgruppsanpassa sitt utvecklingsarbete och ställa sig den grundläggande frågan:

Vem vill bo här och varför?

Karlskogas befintliga position och särart

Karlskoga är med nära 30 000 invånare en kommun klart större än genomsnittet i Sverige. Karlskoga är även centralort i en arbetsmarknadsregion som även inkluderar kommunerna Degerfors och Storfors och som storleksmässigt placerar sig i mitten, plats 33, bland Sveriges 72 arbetsmarknadsregioner enligt Nuteks FA-indelning. I likhet med majoriteten (42) av arbetsmarknadsregionerna i landet, inte minst de befolkningsmässigt små och/eller industriellt präglade, har Karlskoga en negativ befolkningstrend. Detta allt sedan 1970-talets strukturkris och nedläggningsvåg, som i hög grad kom att drabba Bergslagen. Fortsätter den befintliga trenden kommer kommunen att förlora ytterligare ca 2 000 till 3 000 invånare till 2020, dvs. ha en folkmängd som närmar sig 27 000. Intressant att notera är att Karlskoga som kommun har en snabbare nedåtgående befolkningstrend än vad Karlskoga som arbetsmarknadsregion har. I jämförelse med Örebro län och Värmland som helhet har såväl kommunen som arbetsmarknadsregionen halkat efter avsevärt i befolkningsutvecklingen.

Figur 3: Befolkningsutveckling i Karlskoga samt jämförelseområden. Källa: SCB

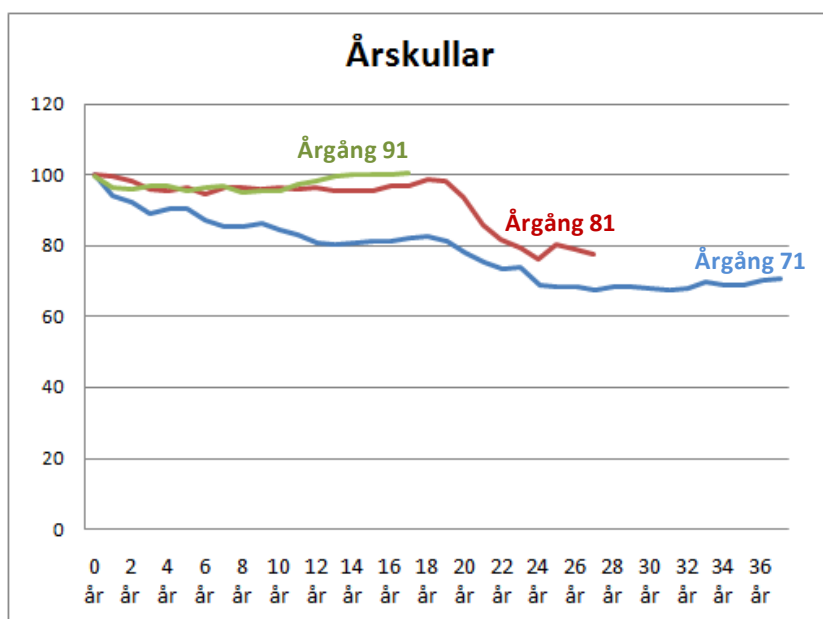
Nyproduktionen av bostäder är som en följd av den krympande befolkningen närmast obefintlig i Karlskoga och andrahandsvärdena därtill för låga för att motivera kommersiella aktörer att investera i den lokala bostadsmarknaden. Något som inneburit att trenden mot allt lyxigare och conceptualiserat boende haft svårt att slå igenom i Karlskoga. Varje år flyttar fler från än till kommunen, vilket återverkat på befolkningen i produktiv och familjebildande ålder, med krympande födelsetal och barnkullar som följd. Något som gett en åldrande befolkning och dödstal som överstiger födslarna allt sedan början av 1980-talet. Invandringen, främst mottagandet av flyktingar, har

dock periodvis dämpat den befolkningsmässiga nedgången i kommunen, men inte lett till någon bestående inverkan på den långsiktiga befolkningstrenden.

Medeltal per år	1970-talet	1980-talet	1990-talet	2000-talet
Födda	454	361	363	290
Inflyttade från övriga landet	1 219	903	837	952
Inflyttade från utlandet	250	111	175	195
Summa ökningskomponenter	1 923	1 374	1 375	1 437
Avlidna	355	413	435	420
Utflyttade till övriga landet	1 591	1 179	1 140	1 141
Utflyttade till utlandet	194	83	57	58
Summa minskningskomponenter	2 140	1 675	1 631	1 619
Nettoförändring	-217	-300	-257	-182

Tabell 1: Befolkningsräkenskaper för Karlskoga kommun. Källa: SCB

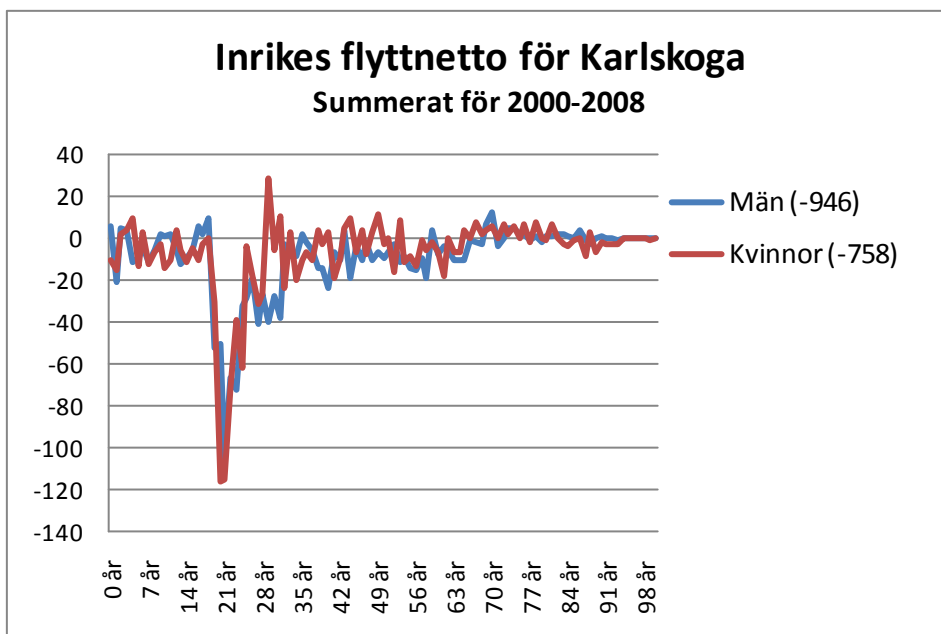
Karlskoga präglas således av den övergripande bilden i Sverige, med successiv avfolkning av gles-/landsbygd, mindre orter och städer till förmån för storstadsområdena samt övriga universitets- och högskolestäder. Omflyttningen realiserar till övervägande del i åldersgrupperna 18-30 år, medan övriga befolkningsgrupper som regel har ett stabilt bosättningsmönster, så också i Karlskoga.

Figur 4: Valda årskullars befolkningsutveckling i Karlskoga. Ålder 0 = 100. Källa: SCB

Om man studerar några årskullars utveckling framgår hur befolkningsminskningen allt mer knytts till högskolerekryteringen, som idag berör drygt två femtedelar av kommunens gymnasister. Medan årskullen från 1971 krympte successivt i åldrarna 18-25 så realiserades fallet mer abrupt efter gymnasieåldern för årskullen från 1981. Båda årskullar har därefter planat ut - 71:orna kring 70 procent och 81:orna kring 80 procent av kullens ursprungliga storlek. Fallet har således minskat i senare generationer. Skillnaden i bevarad befolkning består i att sjuttitalisternas föräldrar i högre grad flyttade från kommunen, till följd av det svåra läget på arbetsmarknaden som rådde då. Tittar vi istället på hur årskullen från 1981 utvecklats var invånarantalet intakt till 18 års ålder, med små variationer på vägen dit. För 1991:orna kan motsvarande tendens iakt-

tas. Barnfamiljerna nettoflyttar inte längre från kommunen som på 1970-talet, utan det är barnen som efter gymnasiet flyttar till högre utbildning, där närliggande alternativen Örebro och Karlstad samt Stockholm och Göteborg lockar flest. Många blir sedan kvar i utbildningsstaden eller flyttar vidare till inte minst storstadsområdena, men för få (åter)flyttar till Karlskoga för att kompensera för den tidigare nedgången. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att kommunen faktiskt lyckas behålla den övervägande majoriteten av varje årskull. Det är lätt att få intrycket att "alla drar" i vissa åldrar, vilket förvisso många gör, men det sker också en stor inflyttning i åldrarna 18-25 år, inte minst från närliggande kommuner. Nettot är dock kraftigt negativt för dessa åldrar, medan övriga åldrar präglas av små förändringar relaterade till flyttningar till/från andra kommuner.

Figur 5: Inrikes flyttnetto efter kön och ålder, summerat för perioden 2000-2008. Källa: SCB

Bilden är i stort densamma oavsett kön, men under 2000-talet har kvinnorna stått för en mindre del av nettoutflyttningen till övriga landet än vad männen gjort. Något som möjligtvis kan ha att göra med en mer gynnsam utveckling bland tjänstenäringarna än de traditionella industrinäringarna i kommunen under perioden.

Enligt undersökningen Lokal uppföljning av ungdomspolitikerna från 2006 så tror ungefär hälften av alla ungdomar att de kommer att flytta från kommunen, dvs. en större andel än vad högskole-rekryteringen står för. På frågan om vad som kan få dem att flytta tillbaka nämns främst familj, släkt och vänner samt jobb, medan boendet, studier och miljön nämndes av få. Dessa faktorer är av större betydelse för människor utan tidigare koppling till kommunen, medan de som redan bott i Karlskoga av naturliga skäl värderar just de sociala kopplingarna.

Befolkningsproblematikens kärna

Karlskogas befolkningsproblematik kan idag till stor del härledas till två faktorer:

- Rekryteringen till högre utbildning
- Akademikernas val av bosättningsort

På den första punkten är det bara att konstatera att utvecklingen går mot att allt fler vill/behöver läsa vidare på högskola och att utbudet finns främst i de större städerna. Lokala alternativ i former av filialer eller distansutbildning som Campus Nobel i Karlskoga kan dock bidra till att dämpa

nettoufflyttningen pga. studier. Samtidigt är det en viktig del av livet att i unga år uppleva andra miljöer och vare sig studieutbudet eller studielivet i en filial- eller distansverksamhet kan på allvar konkurrera med de stora studieorterna. Rikspolitiskt höjs därtill allt fler röster i riktning mot en minskad decentralisering av högskoleväsendet, med motiveringen att kvalitén blir lidande av för stor decentralisering. Nettoufflyttning pga. studier är med andra ord en strukturell realitet som Karlskoga kommer att få leva med även kommande år, men omfattningen kan begränsas om Campus Nobel utvecklas till ett starkt alternativ inom valda nischer.

På den andra punkten är frågan mer öppen. Att många blir kvar på studieorten och etablerar även sitt efterföljande yrkesliv där är naturligt. I såväl Örebro som Karlstad, liksom flertalet andra högskoleorter, väljer dock många att flytta vidare till annan ort efter avslutade studier. Storstadsregionerna, inte minst Stockholm och Göteborg, lockar många från Örebro län. Men, en hel del flyttar också tillbaka till ursprungsorten eller gör helt andra val beroende av personliga eller yrkesmässiga omständigheter.

Karlskoga lyckas inte, trots ett förhållandevis stort utbud av arbetstillfällen, locka examinerade från högre utbildning att bosätta sig i kommunen i tillräcklig omfattning. Istället har pendlingen allt mer blivit lösningen på näringslivets behov av högutbildad personal, där närheten till Örebro och Karlstad erbjuder goda möjligheter att kombinera boende i endera staden med arbete i Karlskoga. Förutsättningarna för det omvända – boende i Karlskoga kombinerat med arbete i exempelvis Örebro eller Karlstad – är förstås lika goda, men lockar betydligt färre. Karlskoga har helt uppenbart en starkare attraktivitet som arbetsort än som boendeort. Kommunen går därmed miste om skatteintäkter och får allt svårare att upprätthålla sin attraktivitet genom nyinvesteringar i den lokala boendemiljön.

Genomförda intervjuer ger intrycket av en trygg och sammanhållen stad där det är enkelt att leva, med korta sociala och fysiska avstånd mellan invånarna, god tillgång till bra grundläggande service och kompletterande utbud inom rimligt räckhåll, t ex handelscentra i Örebro och Karlstad. Kommunen anses vara bra att växa upp i och har trygga skolor, som dock inte utmärker sig prestationsmässigt i de jämförelser som bland annat SKL genomfört. Även arbetsmarknaden är bra och pendlingsmöjligheterna som sagt goda. Det finns ett rikt kultur- och föreningsliv och möjligheter till jakt, fiske och andra naturupplevelser. På minussidan nämns främst en kvarvarande bruksmentalitet med tydliga inslag av Jante, svårförändrade strukturer och en tilltagande känsla av avveckling och åldrande. Ett begränsat utbud av t ex nöjen nämns främst av de som valt att inte bosätta sig i Karlskoga, men som arbetspendlar till staden. Några inflyttade akademiker nämner dock det faktum att det saknas kvalitetsalternativ i det lokala utbudet inom handel, restauranger, caféer, etc. och att utbudet har en lågprisprägel även i de centrala delarna av staden. Många ger därtill uttryck för en oro att Karlskogaborna alltför mycket förlitar sig på det historiska arvet (försvarsindustrin) och att kommunens utveckling ligger i någon annans händer. Att det nog ordnar sig på något vis. Vilket det sällan gör, utan medvetna strategival och handlingar.

Den främsta utmaningen för Karlskogas vidkommande med avseende på livskvalitet och attraktion på individnivå är att trots befolkningsminskning hitta vägar till nytändning och nysatsningar som stärker kommunens attraktivitet som boende-/livsmiljö för fler målgrupper och i ett bredare geografiskt perspektiv. Kommunen har en stark men dessvärre krympande bas av invånare som överlag är rätt tillfreds med hur staden fungerar idag, men som oroar sig för nedskärningar och en tilltagande misströstan. Kommunen har därtill svårt att locka till sig nya invånare trots en förhållandevis god arbetsmarknad och ett tämligen gynnsamt läge mellan Karlstad och Örebro.

Flyttrörelse till/från Karlskoga under 2000-talet, i medeltal per år

Kommun	Inflyttade från	Utflyttade till	Netto
Degerfors	174	145	29
Örebro	91	137	-46
Storfors	60	55	5
Kristinehamn	50	56	-6
Karlstad	43	60	-17
Stockholm	38	58	-19
Göteborg	32	58	-26
Nora	18	20	-2
Uppsala	18	25	-8
Linköping	18	31	-13
Hällefors	17	10	7
Laxå	12	6	7
Västerås	11	18	-7
Filipstad	10	9	2
Lekeberg	10	8	2
Norrköping	8	15	-8
Malmö	7	10	-3
Kumla	6	10	-4
Eskilstuna	4	10	-5
Borås	4	10	-6

Tabell 2: Vilka kommuner flyttar Karlskogaborna till/från? Källa: SCB

När det gäller stadens funktion och innehåll ges även uttryck för brist på naturliga mötesplatser, inte minst för stadens unga. Det behövs fler sociala miljöer/utvecklade fritidsmiljöer, gärna i anslutning till idrottsanläggningarna. Dessa utgör i sig en utmaning för kommunen att upprätthålla bredd och kvalitet i, och är av stor betydelse för kommunens attraktivitet. Att yngre generationer inte är beredda att arbeta ideellt på samma vis som äldre generationer utgör ytterligare ett potentiellt hot mot fritidsaktiviteter i kommunen. Ett hot som är viktigt för kommunen att hantera, då det lokala utbudet av kommersiella nöjen är begränsat i Karlskoga. Ett starkt kultur- och föreningsliv är en viktig attraktivitetsfaktor både för fast bosättning och för att locka fler besökare till kommunen.

Det ges också uttryck för att det finns ett påtagligt behov av att arbeta med självbilden och stärka framtidstron i Karlskoga – komma bort från ”gnället” och åsikter som att det var bättre förr. Kommunens arbete med tidigare vision2010 och nu vision 2020 behövs för att skapa en gemensam vision/målbild att arbeta mot.

Vägen framåt

Strukturellt kommer Karlskoga fortsatt att möta svårigheter – den nationella och internationella utvecklingen talar inte till kommunens fördel – men det betyder inte att stabiliserad befolkningsutveckling skulle vara en utopi. Det räcker med att se till storleksmässigt jämförbara kommuner som Eslöv och Gislaved för att konstatera det. En skillnad är dock att dessa har en näromgivning mer präglad av tillväxt än vad Karlskoga har (Skåne resp. Västsverige). Både Örebro och Karlstads tillväxt bygger till stor del på nettoinflyttning från kringliggande kommuner, och det finns en klar tendens att polariseringen till residensstäderna ökar i båda länen. Genom pendling kan tillväxten

till viss del spridas, men effekterna är begränsade utanför de mest närliggande orterna. Fastighetspriserna faller och pendlingstiderna ökar snabbt när man rör sig ut från Örebro och Karlstads kärnområden, vilket begränsar utflyttningstrycket till kommuner längre bort. Karlskoga hamnar här i ett lite märkligt läge med förvisso möjlighet till arbetspendling till båda städer, men med lite för långa restider för att utan andra argument konkurrera med mer närliggande alternativ för de som arbetar i endera staden. Däremot har läget visat sig vara synnerligen gynnsamt vid rekrytering av kompetens till Karlskoga. Inte minst vid rekrytering av högutbildade, som erfarenhetsmässigt både har råd och är mer benägna att pendla över längre avstånd. Det är rimligt att anta att Karlskoga genom utvecklande av rätt erbjudande skulle kunna locka fler inflyttare från denna grupp, men också andra grupper.

Vad det handlar om mer än något annat är att utveckla stadens kvalitéer för boende. Att det finns en trygg, sammanhållen miljö med god tillgång till grundläggande service och ett vitalt kultur- och föreningsliv räcker inte. Även den fysiska miljön, utbudet på bostadsmarknaden och stadsmässigheten/stadslivet behöver motsvara förväntningarna/önskemålen, och här finns en hel del att göra, inte minst följande:

- Två av de stora stadsbyggnadstrenderna idag är som tidigare nämnts att utveckla de urbana kvalitéerna (tät blandstad, "urban living") samt sjönära bebyggelse. Trots att Karlskoga har ett tillräckligt invånarantal för att vara stad och ligger i direkt anslutning till en sjö, så för såväl stadsmässigheten som vattnet en anonym tillvaro i staden. Staden ger intryck av att vara mindre än den är och något egentligt centrum är svårt att finna. Det kommersiella utbudet är dessutom utspritt på flera mindre centra. Centrumvisionen – som binder samman två delcentra i ett sammanhängande stråk - och planerna på att skapa nya bostadsområden i sjönära läge får därför betraktas som mycket angelägna framtidsprojekt, men behöver också kombineras med en generell uppfräschning av stadens exponerade områden samt upprustning/utveckling och förtätning av stadens centrum. Kulan kallas, med viss rätt, av en del för ett "monument över tristessen", men det finns flera byggnader i stadens centrala delar som bidrar till en negativ upplevelse vid genomfart längs E18. Själva E18-stråket har förvisso fått en allt mer ändamålsenlig och tilltalande utformning efter olika punktinsatser som genomförts på senare år, men mer kan göras för att rusta upp staden längs detta stråk. Angeläget både för att locka till fler spontanbesök bland genomfartsresenärer och för att ge staden en mer attraktiv presentation för potentiella inflyttare.
- Det kommersiella utbudet av caféer, restauranger, handel och upplevelser behöver breddas med fler kvalitetsalternativ för att möta förväntningarna bland viktiga inflyttargrupper. Underlaget för sådan verksamhet är det stora problemet, men en utvecklad turism (upplevelseindustrin) kan bidra till att bredda det lokala utbudet – göra staden roligare att leva i - och därigenom stärka boendeattraktiviteten. Ungdomarna spelar också en viktig roll och att utveckla mötesplatser för dem i stadens centrala delar kan påtagligt bidra till känslan av en mer levande stad. Hur Lärocentrum och Campus Alfred Nobel interagerar med funktioner i stadscentrum är därmed en viktig fråga.
- Det sker ingen nämnvärd förnyelse av bostadsutbudet, utan ambitionen förefaller vara att administrera bort bostadsöverskottet innan nysatsningar sker. Denna strategi kommer inte att fungera. De som är villiga att investera är inte intresserade av svårsålda bostäder från 60-70-talen, utan söker attraktiva lägen för nya bostäder av modernare snitt. Det finns enligt flera oberoende, initierade bedömare en stor efterfrågan på ett mer varierat utbud, även vad gäller upplåtelseform. Det kommunala bostadsbolaget dominerar idag den lokala marknaden, men visst intresse finns även från andra aktörer trots att inte en siffra talar för nyproduktion i dagsläget. Vi har även talat med enskilda privatpersoner som uttryckli-

gen är beredda att investera ett antal miljoner i sitt eget boende bara det fanns tomter som motsvarade förväntningarna. Vill kommunen få till stånd en förändring på bostadsmarknaden är det nödvändigt att släppa in fler aktörer och ge de förutsättningar som krävs för att investeringar ska komma till stånd. Individualiseringen på bostadsmarknaden kan endast tillmötesgå genom ökad heterogenitet i utbudet, dvs. ett bostadsbestånd där vissa vill/kan bo mer exklusivt än andra. Vill man öka inflyttningen är det nödvändigt att möta sådana krav, där främst de kapitalstarka står för investeringsviljan, medan det stora flertalet fortsatt kommer att finna det mer lönsamt att köpa på andrahandsmarknaden, där priserna generellt sett ligger klart under nyproduktionskostnaden.

- Pendlingen till/från Örebro kan förväntas öka och kommunen har anledning att verka för en tätare integration mellan arbetsmarknaderna. Ett sätt att åstadkomma det är att planera för fler bostäder i den östra delen av kommunen, t ex i Våtsjön, där restiderna blir mycket gynnsamma såväl till Karlskogas som till Örebros centrala delar. Intresse finns från privata markägare och med rätt utformning bör det finnas goda möjligheter att sälja attraktiva småhus i dessa områden.

Därutöver är det även angeläget att arbeta med bilden av Karlskoga – såväl den självupplevda som den utomstående har. Värdefulla delar av det historiska arvet tillsammans med satsningar som görs för att skapa ett modernt, livskraftigt samhälle behöver ligga till grund för en profilering som förmår tala med rätt argument till rätt målgrupp. Den fysiska strukturen spelar stor roll, men även människors mentala kartor och uppfattningar om vad Karlskoga är eller inte är har stor betydelse vid flyttbeslut. Insatser för fysisk förnyelse bör således knytas samman med det varumärkesarbete som genomförs och anpassas till de målgrupper man primärt riktar sig till. I detta arbete ingår även ”mjuka” värden, t ex gällande kommunal service, kultur-/föreningsliv etc., som en naturlig del. Mer ett långsiktigt arbete än kortsiktiga marknadsföringskampanjer dock – det sistnämnda har erfarenhetsmässigt visat sig ha ganska små effekter på flyttströmmarna, medan ett starkt varumärke med god förankring i verkligheten har större chanser att påverka.

2. Ekonomisk specialisering/diversifiering

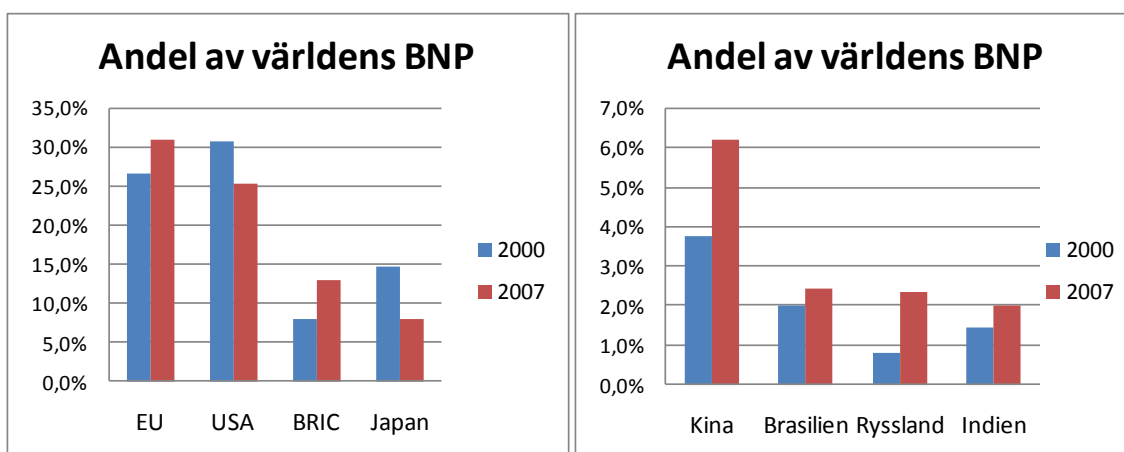
Vad man arbetar med och lever av i en region bestäms till stor del av historien, dvs. vad man tidigare arbetat med och levt av. Ekonomisk utveckling är till stor del en evolutionär process, där kunskap och kapital ackumuleras under tidens gång och bildar basen för fortsatt välstånd. Ytterst sällan ser man regioner som framgångsrikt byter skepnad på kort tid, utan man lever i hög grad med sitt arv av det som byggts upp av tidigare generationer och den roll man har i ett större nationellt och internationellt perspektiv.

Generellt gäller också att ju större och tätare en arbetsmarknadsregion är med avseende på befolkningsresursen, desto fler näringar ryms inom den. I mindre regioner är specialisering till ett fåtal näringar, utöver de lokalt inriktade, en nödvändighet för att uppnå konkurrenskraft i ett omvärldsperspektiv. Något som dock gör dem mer sårbara och utsatta för konjunktursvängningar. Genom en ökad specialisering av företagen i ett allt mer globaliserat näringsliv blir skalan därtill allt större och konkurrensen allt mer intensiv. Samtidigt öppnas också fler möjligheter.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

Sverige är ett land med stark export och hög internationalisering, dvs. i hög grad beroende av omvärlden för sitt eget välstånd. Globaliseringen – öppnandet och den tilltagande sammanflätningen av världsmarknaden - har skapat såväl nya möjligheter som hot. Exportföretagen har kunnat expandera på nya marknader, men också söka billigare produktionskostnader utomlands. Importen av inte minst konsumtionsvaror har blivit billigare och bidragit till att hålla nere inflationen även i högkonjunktur. Flödet av idéer och kompetens har blivit friare, men därigenom har det också blivit svårare att behålla konkurrensfördelar och skydda immateriella värden genom patent m m. Det internationella ägandet breder ut sig, manifesterat av stora multinationella företag, innebärandes att de lokala, regionala eller för den delen nationella banden mellan ägande och utförande, kapital och produktion, tunnats ut och många gånger osynliggjorts.

Den ökade globaliseringen går hand i hand med en ökad fokusering på den regionala nivån och dess förmåga att attrahera invånare och investeringar. Varje plats i världen står inför uppgiften att erbjuda något unikt som ger den en roll i det globala nätverkssamhället och därigenom intresse från företag, besökare och invånare.

Figur 6: Världsmarknadens regionala fördelning. Observera att EU redovisas med olika antal medlemsländer 2000 och 2007. Källa: IMF.

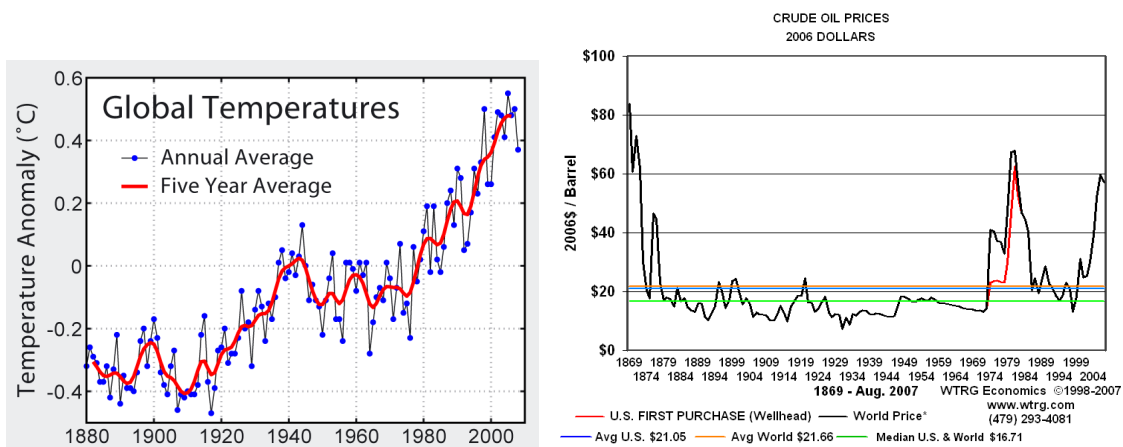
På senare år har det blivit allt mer tydligt att den globala scenen för världshandeln, likväl som den geopolitiska maktbalansen, allt mer skiftar fokus mot Asien, som kan förmodas komma att domi-

nera den tredje vågen i industrialismens historia (Europa dominerade den första, USA den andra). Kina och Indien är båda snabbt växande ekonomier med ambitioner att vara ledande i den ekonomiska utvecklingen under det 21:a århundradet. Det är även tydligt att Ryssland genom sina råvarutillgångar återvunnit en maktposition och aspirerar på ett större inflytande i det geopolitiska sammanhanget. I Sydamerika har Brasilien därtill visat stabilitet och växande styrka under 2000-talets inledande decennium, med en ekonomisk utveckling som till och med förmått stå emot turbulensen i finanskrisens spår. De pågående förändringarna i omvärlden – inte minst finanskrisen där USA brottas med allvarliga strukturproblem och stora underskott, medan Kina har världens största valutareserv och fortsatt hög tillväxt – tyder på att Kina men också övriga BRIC-länder kommer att växa i betydelse. Samtidigt har EU:s utvidgning inneburit att unionen idag är världens största politiskt sammanhållna marknad, vilket ger en stark ställning i världsekonomin.

Det ligger nära till hands att utifrån uppgifter om den svenska utrikeshandels fördelning dra slutsatsen att Sveriges ekonomiska relationer med BRIC-länderna är av begränsad betydelse. Det är tydligt att närbelägna marknaderna i Norden, Östersjöområdet och Europa står för huvuddelen av utrikeshandeln och att de kan förväntas fortsätta göra det. Men, det bör också beaktas att nya marknader för svensk utrikeshandel och svenska företag är viktiga för tillväxten av den svenska ekonomin. Ryssland tillhör dessutom närområdet och har av enbart det skälet stor betydelse. Just nu är det dessutom ”billigt” för utländska intressen att förvärva tillgångar i Sverige. Än så länge har vi inte sett några större förvärv, men det är troligt att den pågående krisen för med sig sådana. Fordonsindustrin ligger nära till hands att spekulera kring, men även inom andra branscher kan bilden och konkurrensläget komma att förändras radikalt genom övertaganden och fusioner.

Klimat- och energifrågan i fokus

Samtidigt som världen står inför en geopolitisk omvälvning, står den även inför den stora utmaning klimatfrågan och energianvändningen innebär. Den fossilbränslebaserade utveckling som vårt välfärd är byggd på har framkallat vad som kan vara oåterkalleliga förändringar i det komplexa klimatsystemet, där farhågorna är att vi orsakat en temperaturökning som riskerar underminera vår framtid. Det är å andra sidan även ett faktum att den fossilbränslebaserade utvecklingen oavsett klimatproblematiken går mot vägs ände. Inga nya stora oljefynd har gjorts sedan 1970-talet och det mesta talar för att vi nått eller är på väg att nå ”peak-oil”, dvs. den punkt när oljeproduktionen når sitt maximum.

Figur 7: Vänster: Global temperaturökning från 1880 till nutid. Källa: Rhode R.A., Global warming art. Baserad på data från NASA's Goddard Institute for Space Studies. Höger: Råoljeprisets historiska utveckling. Källa: WTRG Economics

Klimat- och energifrågan innebär dock inte enbart ett hot utan också möjligheter. Ett omfattande omställningsarbete har påbörjats för att ställa om samhället från en fossilbränsle driven utveckling till en mer hållbar och kunskapsdriven utveckling.

Morgondagens identifierbara tillväxtbranscher kommer till stor del att handla om att adressera behovet av lösningar på akuta miljö- och energiproblem, men också den växande efterfrågan på individuell service förknippat med dels ökade utlägg på hälsa, fritidsintressen, rekreation och resande, dels den åldrande befolkningens växande behov av vård och omsorg. Tjänsteinnehållet i produktionen kan förväntas fortsätta öka, liksom rationaliseringen och omlokaliseringen av industriverksamheter, inte minst personalintensiva med låga formella kompetenskrav. De lokalmarknadsorienterade näringarna växer i betydelse och drivs framför allt av demografiska faktorer, stigande köpkraft och resandet. De kommuner/regioner som både lyckas utveckla produkter och tjänster konkurrenskraftiga på den internationella marknaden och de lokalmarknadsorienterade näringarna står som vinnare i denna utveckling.

Karlskogas position och särart

Karlskoga är och har länge varit ett centrum för vapenindustrin i Sverige. Anrika Bofors industrier är idag uppdelat på två aktörer – BAE Systems Bofors och Saab Bofors Dynamics. Från att som mest ha sysselsatt över 10 000 anställda i Karlskoga är sysselsättningen idag på en betydligt lägre nivå, med ett par tusen sysselsatta kopplade till produktionen av vapen och ammunition. Även om nedgången planat ut under 2000-talet är trenden fortsatt negativ. Närvaron är dock fortsatt tillräckligt stor för att Karlskoga ska utmärka sig som en kommun präglad av försvarsindustri (ingår i branscherna metallvaru- och maskinindustri i tabellen nedan), med stort tekniskt kunnande och lokal utvecklingsverksamhet. Därtill finns en relativt stark närvaro av kemisk industri, läkemedelsindustri samt industri för tillverkning av precisions-, medicinska och optiska instrument i kommunen, med Cambrex och Nobel Biocare som två av de ledande aktörerna.

Specialisering år 2007	Specialiseringskvot		Arbetsstillfällen		
	1990	2007	2007	00-07	90-07
Kemisk industri	1273%	899%	590	+53	-515
Metallvaruindustri	147%	441%	1 331	+346	+725
Maskinindustri	893%	440%	1 618	-462	-2 587
Sågverk och hylierier, träimpregneringsverk	387%	332%	177	-9	-115
Ind f läkemedel, rengöringsmedel o toalettartiklar	216%	315%	225	+43	+107
Ind f precisions-, medicinska o optiska instr, ur	109%	296%	251	+176	+141
Reningsverk, avfallsanlägggn, renhållningsverk	75%	155%	75	+34	+46
Företagstjänster	87%	131%	1 724	-418	+943
Hälso- och sjukvård	98%	131%	1 483	+152	-259
El-, gas- och värmeverk	54%	124%	119	-5	+52
Fiskare, vattenbrukare inkl serviceföretag	21%	120%	6	+2	+4
Gummi- och plastvaruindustri	26%	119%	106	+67	+72
Förlorad specialisering sedan 1990					
Datakonsulter o dataservicebyråer	142%	41%	146	+76	-45

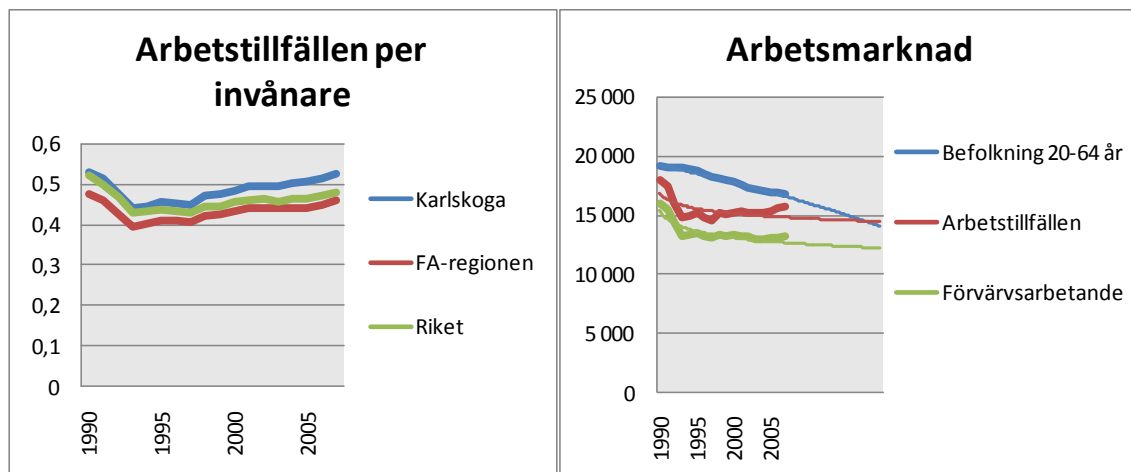
Tabell 3: Karlskogas näringsmässiga specialisering. Specialiseringskvoten anger branschens andel av sysselsättningen i kommunen jämfört med den genomsnittliga för riket. 441% innebär exempelvis att kommunen har en andel som är drygt fyra gånger större än rikets, 100% att man har samma andel som riket och <100% att man ligger under riket. En hög specialiseringskvot innebär

således stark överrepresentation av branschen och en låg specialiseringskvot indikerar det motsatta. Källa: SCB.

Jobbskapare under 2000-talet	Arbetsstillfällena			Förvärvsarbetande boende i kommunen		
	00-07	90-07	2007	00-07	90-07	2007
Metallvaruindustri	+346	+725	1 331	+300	+540	1 189
Vård och omsorg	+352	+537	1 398	+297	+470	1 278
Ind f precisions-, medicinska o optiska instr.	+176	+141	251	+148	+130	222
Offentlig förvaltning	+191	+96	593	+132	+84	535
Hotell och restauranger	+115	+32	336	+122	+54	344
Övrig tillverkningsindustri	+156	+152	163	+112	+110	124
Datakonsulter o dataservicebyråer	+76	-45	146	+78	+1	163
Totalt i kommunen	+568	-2168	15 757	+164	-3113	13 802

Tabell 4: Karlskogas jobbskapande branscher under 2000-talet. Källa: SCB.

Därutöver vilar Karlskogas näringsmässiga specialisering på något mindre omfattande verksamheter inom träindustri, gummi-/plastvaruindustri samt kombinatet inom renhållning/avfallshantering och energiproduktion (Karskoga Energi & Miljö). Dessa industrier har bidragit till att kommunen även har en överrepresentation av företagstjänster, liksom Transcoms relativt omfattande call-center verksamhet i kommunen har gjort. Företagstjänsterna är idag större än alla enskilda industribranscher i Karlskoga, men har under 2000-talet minskat sin sysselsättning. Det finns även en överrepresentation av sysselsatta inom hälso- och sjukvård, bland annat till följd av det geografiska läget, där såväl Örebro läns landsting som landstinget i Värmlands län finansierar verksamheten vid lasarettet i Karlskoga. I det regionala perspektivet (arbetsmarknadsregionen) tillkommer stål- och metallverk, med nära 1 000 arbetsstillfällena och koncentration till Degerfors. En bransch som i likhet med Karlskogas försvarsindustri präglas av en nedåtgående trend i regionen.

Nyckeltal, år 2007	Totalt			Män			Kvinnor		
	Karlskoga	Länet	Riket	Karlskoga	Länet	Riket	Karlskoga	Länet	Riket
Andel förvärvsarbetande i bef 20-64 år, procent	78,5	77,5	77,9	81,5	80,3	79,9	75,4	74,8	75,8
Andel företagare bland förvärvsarbetande, procent	5,5	7,5	8,7	7,2	10,3	11,9	3,4	4,4	5,2
Andel öppet arbetslösa, procent	7,5	7,8	6,5	8,3	8,6	7,1	6,6	7	6
Andel i arbetsmarknadsprogram, procent	1,5	1,4	1	1,2	1,4	0,9	1,9	1,5	1
Andel långtidsarbetslösa, procent	1,2	1,6	1,2	1,4	1,8	1,3	1	1,4	1,1

Figur 8 och tabell 4: Indikatorer för Karlskogas arbetsmarknad. Källa: SCB

Sammantaget framträder bilden av en utpräglad industrikommun som samtidigt har en förhållandevis utvecklad tjänstesektor. Tjänstesektorn har stått för merparten av den sysselsättningstillväxt om drygt 500 arbetsstillfällena som inträffat i kommunen under högkonjunkturen 2004-2007. Något

som gynnat kvinnor mer än män till följd av den traditionsbundna könsuppdelningen av arbetsmarknaden, där männen är starkt överrepresenterade i de tillverkande näringarna och kvinnorna i flertalet tjänsteverksamheter. Den långsiktiga trenden på den lokala arbetsmarknaden är emellertid fallande, framför allt vad gäller invånare i produktiv ålder (20-64 år) men även vad gäller arbetstillfällen och förvärvsarbete i kommunen.

Förvärvsfrekvensen – hur stor del av den vuxna befolkningen som arbetar – har dock en stigande tendens, bland annat till följd av att arbetsutbudet de facto stiger i relation till invånarantalet, och ligger strax över riksgenomsnittet. Något paradoxalt har Karlskoga ändå en något högre arbetslöshet än riksgenomsnittet, vilket indikerar ett matchningsproblem som bland annat berör unga och invandrare med svag position på arbetsmarknaden, men också andra grupper. Detta kan för invandrarnas vidkommande till viss del bero på att kommunens introduktionsverksamhet inte har varit tillräckligt individanpassad; man har inte på ett tillfredsställande tagit hänsyn till att det finns stora skillnader mellan invandrarnas erfarenheter, kunskaper och kompetenser. Det bör samtidigt påpekas att såväl ungdomsarbetslöshet som svårigheter att integrera invandrare på arbetsmarknaden är nationella problem, där Karlskoga inte utmärker sig på något anmärkningsvärt vis vare sig i positiv eller i negativ bemärkelse.

Den djupa konjunkturedgången världen nu befinner sig i har än så länge drabbat Karlskoga i begränsad utsträckning. Saab Bofors Dynamics varsel av 148 tjänstemän vid enheten i Karlskoga tidigare i år är det största lokala varslat hittills och härleds av företaget till regeringens förändrade inriktning avseende materielförsörjning. Överlag har den svenska försvarspolitikens präglats av nedskärningar på senare år, vilket talar till Karlskogas nackdel även om långa produkt- och beställningscykler gör att det tar tid innan en omläggning slår igenom i praktiken. Rysslands allt mer expansiva retorik och ageranden, senast i Georgien, har dock inneburit en viss omsvängning i den nationella försvar retoriken, men det är svårt att säga vad kommande decennium kan föra med sig politiskt. Huruvida inbesparingar på materiel och materielutveckling blir ett fortsatt huvudspår, om läget stabiliseras eller om större nysatsningar görs och var ett sådant utvecklingsarbete i sådana fall sker.

I och med att lokala aktörer som BAE Systems Bofors ingår i en internationell försvarskoncern skapas både nya möjligheter och hot. De amerikanska intressena gör det i praktiken mer eller mindre omöjligt att leverera utrustning till länder som Kina och Ryssland. Däremot finns goda möjligheter att expandera på växande marknader som Indien och Brasilien. Marknaden för den typ av defensiva produkter som försvarsindustrin i Karlskoga är inriktad på bedöms överlag ha en god marknad framöver, men konkurrensen är hård och exportbegränsningar råder på försvarsprodukter. Sverige bedöms dock som ett land med gynnsamma förutsättningar i detta avseende, inte minst jämfört med USA, där politiken tydligare spelar in i verksamhetsförutsättningarna. Frågan är däremot huruvida man också klarar konkurrensen om utvecklingsarbetet, med en egen beställarnation utan tydliga ambitioner att driva svensk försvarsindustri vidare.

Även Karlskogas övriga industriaktörer av rang verkar under hård internationell konkurrens, men är till stor del väl positionerade inom sina nischer. Hotet från låglöneländer är dock påtagligt för flera verksamheter, och ställer stora krav på hög kvalitet och kontinuerlig produktivitet utveckling för att behålla konkurrenskraft. När det gäller den snabbt expanderande miljö- och energiteknik sidan så får Karlskoga anses ha kommit en bra bit på vägen att positionera sig som en stark verksamhetsort. Genom samägandet med Fortum har det av kommunen majoritetsägda bolaget Karlskoga Energi & Miljö utvecklats till en både lönsam, expansiv framtidsverksamhet och ett svar på stora delar av kommunens miljö- och klimatåtagande. Kombinationen av VA, renhållning/sophantering, kraftvärmeverk/fjärrvärme och bredband i samma bolag har skapat en slagkraft-

tig infrastrukturaktör med förutsättningar att dels skapa gynnsamma verksamhetsvillkor i Karlskoga (vitalt intresse för att bolaget ska få fler lokala kunder), dels att sälja sina produkter och tjänster på marknader utanför kommunen. Därtill har mindre företag som Morphic, med huvudkontor i Karlskoga men den operativa verksamheten på andra orter, förhoppningsvis visat vägen för kommande satsningar inom miljö- och energiteknikområdet. Något som i bästa fall skulle kunna innebära en breddning och förnyelse av Karlskogas näringsmässiga specialisering, som i dagsläget fortfarande präglas av historien. En utveckling som med fördel även innefattar en fortsatt expansion av tjänstebaserad verksamhet i anslutning till den teknikutvecklande sektorn.

På den offentliga sidan är lasarettet en synnerligen viktig verksamhet som både breddar arbetsmarknaden i ett könsperspektiv och ger stabilitet över konjunkturcyklerna. Dagens tendens att av kostnads- och kvalitetsskäl koncentrera utbudet inom sjukvården, i synnerhet den högspecialiserade sjukvården, i allt färre enheter innebär viss risk för Karlskogas lasarett. Å andra sidan har valfrihetssystemet och det geografiska läget inneburit att lasarettet kunnat behålla en stark position. Demografiska faktorer verkar däremot åt båda håll; en åldrande befolkningen ökar det underliggande behovet, men en krympande folkmängd i upptagningsområdet minskar behovet. För det närmaste decenniet finns totalt sett anledning att hysa optimism gällande sjukvårdsverksamheten i Karlskoga, men dagens svåra konjunkturläge kommer att innebära ansträngningar för finansieringen av offentlig verksamhet och kan i det korta perspektivet innebära rationaliseringar som drabbar verksamheten i kommunen.

Vägen framåt

Även om det finns anledning att hysa viss optimism gällande framtidsutsikterna för Karlskogas nedärvda specialisering, dominerad av försvarsindustri samt kemi-/läkemedelsindustri, ska man vara på det klara med att trenden varit negativ under många år för de lokala verksamheterna inom dessa branscher. Företagstjänsternas utveckling är också till stor del starkt sammankopplade med de dominerande industriverksamheterna, och för call-center verksamheten har tillväxttaket nåtts. Arbetsmarknaden begränsar delvis möjligheterna att bredda kommunens näringsmässiga specialisering – att skapa fler internationellt slagkraftiga verksamheter – men närheten till Örebro och Karlstad samt fortsatt integration med kringliggande kommuner förbättrar möjligheterna i detta avseende. Alltför stort fokus på breddning och diversifiering riskerar dock, på en så pass begränsad arbetsmarknad som Karlskogas, att begränsa utbudet av kompetent arbetskraft inom de närliggande kommunerna fortsatt är beroende av. Lika viktigt som att söka näringsmässig förnyelse är det således att slå vakt om den historiska specialiseringen och den position kommunen lyckats nå efter år av ansträngningar. En balansgång som kommer att präglade även kommande decennium, där framför allt följande är av stor betydelse:

- Sysselsättningen kan förväntas fortsätta krympa i den historiskt nedärvda specialiseringen. Men, istället för att söka helt nya vägar till framgång bör fokus ligga på att omsätta befintlig kunskap i nya företag och produkter. På så vis skapas en större dynamik och bredd på den lokala arbetsmarknaden samtidigt som möjligheter finns att utveckla internationellt gångbar spetskompetens. Att söka helt nya vägar är förenat med betydligt större problem vad gäller trovärdighet och kompetensförsörjning. Karlskoga har ett framstående teknik-kunnande inom några väl avgränsade kompetensområden – detta är fortsatt kommunens starkaste kort i den storregionala, nationella och internationella konkurrensen. Teknikstaden är fortsatt basen för konkurrenskraftig specialisering, men kan/bör bli mer tjänstebetonad och förnyelseinriktad.
- Det är synnerligen angeläget att slå vakt om de kvalificerade lednings- och utvecklingsfunktioner som finns inom kommunens industriverksamheter samt bland företagstjän-

terna, inte minst försvarsindustrin. Försvinner dessa försvinner även en mängd kringverksamheter inom bland annat företagstjänster och besöksnäringen. Nedgången bland företagstjänsterna under 2000-talet är ett oroande tecken på att detta redan håller på att ske. Vidare begränsas den lokala verksamheten i ett sådant scenario allt mer till renodlad produktion, som erfarenhetsmässigt är jämförelsevis lätt att lägga ner eller flytta och som ger mindre ringverkningar i den lokala ekonomin. För att klara att behålla dessa funktioner är det avgörande för en liten kommun som Karlskoga i ett litet, perifert land som Sverige, att upprätthålla nödvändig kompetens samt säkerställa god tillgång till internationella kommunikationer, där i synnerhet den regionala trafiken på Kastrup är av stor betydelse. För detta behövs även insikt om att man vare sig sitter säkert eller är oberoende av omvärlden – något som en del bedömare menar präglar kommunen av idag. Karlskoga behöver slåss för att behålla sin position inom framträdande branscher. Det kommer inte att ske av sig självt.

- Lasarettet utgör en mycket viktig komplementär specialisering som tillför kommunen både stabilitet och nödvändig mångfald på den lokala arbetsmarknaden. Ur medflyttarperspektivet likväl som för de som bor i Karlskoga är det en stor tillgång, som dock inte bör tas för självklar. Det är lätt att måla upp hotbilder, då lasarett i landets mindre städer fått ta en stor del av genomförda rationaliseringar inom landstingssektorn de senaste tio-femton åren. Det gäller för kommunen att med stöd av kringliggande kommuner slå vakt om lasarettet i den omorganiseringsiver som präglat och kan förväntas fortsätta prägla sjukvården i Sverige. Detta inte minst om det skulle bli aktuellt med större omändringar i landets regionindelning, i likhet med vad som framför i Ansvarskommitténs betänkande.

3. Kompetens och kunnande

Begreppet kompetens har förändrats under årens lopp. För ett antal år sedan kunde en fullgjord utbildning inom ett visst ämnesområde vara tillräckligt för att anses kompetent att utföra ett visst arbete. Idag ställer arbetslivet och den globaliserade ekonomin högre krav på individen. Kompetens handlar inte enbart om formell utbildning, utan nästan oavsett vilket arbete som ska utföras måste individen även ha andra och mer informella kunskaper och förmågor. Exempel på detta kan vara social-, interkulturell-, analytisk-, ledar- eller entreprenörskompetens. Utbildning och kompetensutveckling i ett bredare perspektiv är därför viktigt för utvecklandet av konkurrenskraft. Detta gäller inte minst i en kommun som Karlskoga, med stor tyngd på verksamheter som varje dag mäts i förhållande till den globala konkurrensen.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

En allt mer globaliserad och avreglerad ekonomi ställer höga krav på företag i de flesta konkurrensutsatta branscher, oavsett om de arbetar på hemmamarknaden eller exportmarknader. Snabbväxarna i den globala ekonomin, inte minst Kina, konkurrerar inte bara genom lågt avlönat och okvalificerat arbete, utan även allt mer med ett stort utbud av högt utbildad och kompetent arbetskraft. Successivt utvecklar dessa länder allt mer kvalificerade varor och tjänster. För ett land som Sverige, med omfattande utrikeshandel, innebär det en utmaning att anpassa sig till de nya förutsättningarna genom att utveckla nya produkter och tjänster som är internationellt konkurrenskraftiga även på morgondagens globala marknad. Arbeten som tidigare kunde utföras utan krav på särskild utbildning fordrar idag hög kompetens, inte minst kvalificerat yrkesutbildad eller akademiskt skolad. Den internationella konkurrensen kommer även fortsättningsvis att öka kraven på arbetskraftens kompetens. Samtidigt innebär en ökad internationell rörlighet att språk, öppenhet, interkulturell kompetens och integrationsfrågor blir allt viktigare komponenter i kompetensförsörjningsarbetet.

Kompetenskraven blir också allt mer mångfacetterade. Utöver formell kompetens, där akademisk examen inom en överskådlig framtid kommer att innehas av en majoritet av den arbetande befolkningen, finns ett växande behov av medarbetare med en helhetssyn – t ex förmåga att kombinera tekniskt kunnande med ekonomi/affärsprocesser och/eller produktion/logistik vad gäller industriell verksamhet. Förutom ett växande behov av sådant organisationsinternt systemtänk för även de hållbarhetsmässiga utmaningarna med sig ett växande behov av ett organisationsexternt systemtänk, dvs. hur verksamheten påverkar och påverkas av omgivningen.

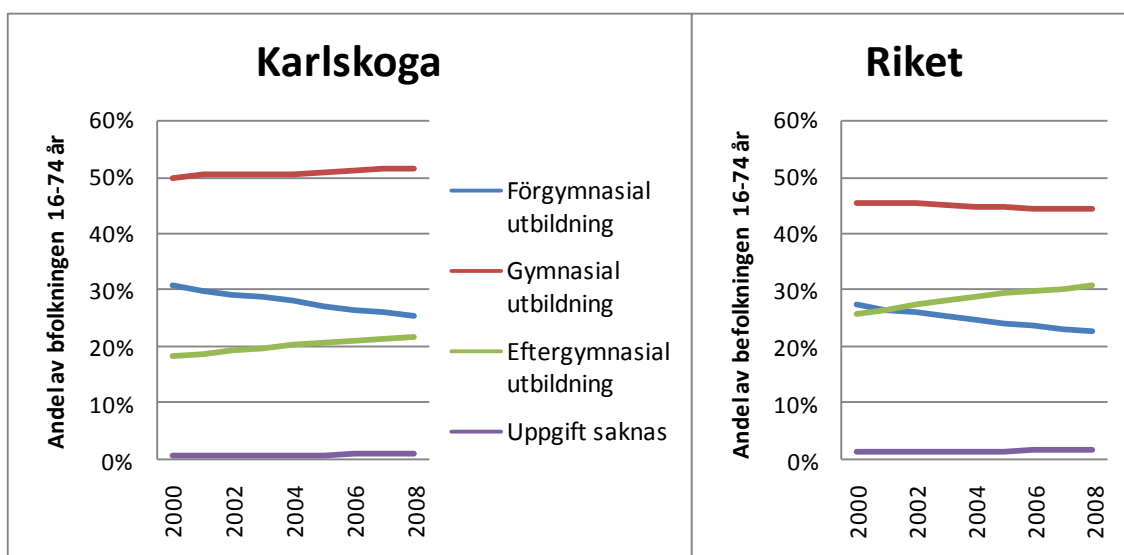
Information och formell kompetens att tolka denna är emellertid en allt mer lättillgänglig vara på världsmarknaden, och därmed utsatt för ökad priskonkurrens. Konkurrenskraft kommer istället i växande grad att baseras på kreativitet/innovation. Förmåga att kombinera befintlig kunskap på nytt vis eller tillföra ny kunskap i olika sammanhang är det som skapar konkurrensfördelar. Med allt kortare produktcykler, plagiat och patentintrång som vardag är det nödvändigt att upprätthålla en hög grad av kreativitet/innovation i de verksamheter som verkar under global konkurrens. Men, även i de lokalmarknadsorienterade näringarna ställer konsumenternas förväntningar krav på förmåga till förnyelse. Förmågan att se, utveckla och exploatera nya affärsmöjligheter, vanligtvis kallat entreprenörskap, är en vital del av behovet att utveckla kreativitet/innovation. Diskussionen kring detta utvecklas mer i efterföljande kapitel.

Slutligen finns även en trend som talar för både en uppvärdering av och ökad efterfrågan på kvalificerad yrkeskunskap. Det handlar både om ”gamla” hantverksbetonade yrken men också om nya, ofta servicebetonade, nischer inom exempelvis kroppsvård. Erfarenheten från KY-utbildningar har visat att hela åtta av tio som genomgått utbildning också finner arbete inom sitt

område. Utbildningen är därmed en av de mest "lönsamma" ur samhällssynpunkt och föranlett förslaget till yrkeshögskola som ny verksamhetsform i Sverige (yrkeshögskola är sedan länge ett etablerat begrepp i bland annat Finland). Med fyrtyotalisternas pågående pensionsavgångar behöver en mängd hantverksskunnande ersättas på arbetsmarknaden, vilket innebär att brist kan uppstå inom flera områden på den lokala marknaden. För egenföretagare, vilket hantverkare ofta är, är generationsväxlingsproblematiken extra svår, då inte bara själva yrkeskunskapen skall ersättas utan även ägandet av affärsrörelsen. Det finns gott om exempel på välmående, stabila småföretag som lagts ner i samband med ägarens pensionering, pga. svårigheter att finna någon som kan/vill ta över verksamheten. Något som i bästa fall innebär att någon annan aktör tar över marknadsutrymmet, men som lika gärna kan resultera i en mindre marknad och därmed förlorade arbetstillfällen.

Karlskogas befintliga position och särart

I förhållande till riksgenomsnittet är befolkningens utbildningsnivå i Karlskoga förhållandevis låg, 22 procent av befolkningen mellan 16 och 74 år har högskolekompetens, jämfört med 31 procent i riket. Istället har kommunen en jämförelsevis stor andel invånare med gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå. Skillnaderna jämfört riksgenomsnittet har varit tämligen konstanta under 2000-talet, dvs. båda har utvecklats på likartat vis.

Figur 9: *Befolkningens (16-74 år) högsta utbildningsnivå i Karlskoga och riket. Källa: SCB.*

Arbetsmarknaden i Karlskoga kännetecknas emellertid av en högre formell kompetensnivå än kommunens egen befolkning. Nära 30 procent av de sysselsatta i kommunen har någon form av eftergymnasial utbildning och skillnaderna mot riket är i detta avseende mindre. Något som förklaras av en ganska omfattande inpendling av akademiker till kommunen från bland annat närliggande högskoleorter.

Karlskogas arbetsmarknad har en klar överrepresentation av sysselsatta med treårig teknisk/naturvetenskaplig gymnasieutbildning samt eftergymnasial utbildning kortare än tre år, med inriktning på teknik/naturvetenskap eller vård. Något som i hög grad avspeglar kommunens näringsmässiga specialisering, där vissa industriverksamheter samt lasarettet skiner igenom (se diskussion i föregående kapitel). Därutöver finns även en överrepresentation av sysselsatta med 3-årig yrkesförberedande gymnasieutbildning. Underrepresentation finns framför allt avseende eftergymnasial utbildning med annan inriktning än teknik/naturvetenskap. Volymmässigt dominerar

dock utbildning kortare än 3-årigt gymnasium, vilket över två femtedelar av de sysselsatta på arbetsmarknaden har. Treårigt yrkesförberedande gymnasium står för en knapp tiondel av de sysselsatta, medan övriga utbildningsnivåer/inriktningar har mindre andelar. Trendmässigt är det just yrkesförberedande gymnasium samt eftergymnasiala utbildningar som står för växande andelar, medan sysselsatta med kortare utbildningarna än 3-årigt gymnasium successivt minskar i omfattning. Karlskogas arbetsmarknad återspeglar därmed den generella trenden mot ökade kompetenskrav och stigande efterfrågan på yrkesutbildad kompetens, även om det sker i en blygsam takt.

Under den senaste högkonjunkturen ökade sysselsättningen mest i yrken som verktygsmakare, ingenjörer och tekniker, kundinformatörer, kontorspersonal, sjuksköterskor, administratörer i offentlig förvaltning, byggnads- och anläggningsarbetare, servicearbetare, drift- och verksamhetschefer, försäljare, fordonsförare, montörer m fl. Efterfrågan på civilingenjörer och arkitekter, processoperatörer vid stål- och metallverk, chefer för särskilda funktioner, säkerhets- och kvalitetsinspektörer, maskinoperatörer m fl. minskade däremot betydligt i omfattning. Sammantaget en något oroväckande trend, då expansion till viss del skett i yrken med lägre kompetenskrav än de yrken där minskning inträffat. Risk finns att Karlskogas arbetsmarknad är på väg mot en utveckling där kvalificerade arbetstillfällen i privat sektor allt mer går kommunen förbi. Att föreställningen om en tekniskt framstående stad inte längre har lika starkt stöd i verkligheten.

Yrke	2003	2007	Ändring 03-07
Smeder, verktygsmakare m.fl.	74	309	235
Ingenjörer och tekniker	733	947	214
Kundinformatörer	706	836	130
Övrig kontorspersonal	189	298	109
Sjuksköterskor	319	408	89
Administratörer i offentlig förvaltning	68	140	72
Byggnads- och anläggningsarbetare	235	304	69
Övriga servicearbetare	104	163	59
Drift- och verksamhetschefer	203	260	57
Försäljare, detaljhandel; demonstratörer m.fl.	481	538	57
Processoperatörer, trä- och pappersindustri	141	107	-34
Data tekniker och dataoperatörer	172	136	-36
Bokförings- och redovisningsassistenter	199	162	-37
Biomedicinska analytiker	60	8	-52
Maskinoperatörer, metall- och mineralbehandling	605	549	-56
Säkerhets- och kvalitetsinspektörer	85	22	-63
Maskinförare	182	119	-63
Chefer för särskilda funktioner	307	212	-95
Processoperatörer vid stål- o metallverk	291	84	-207
Civilingenjörer, arkitekter m.fl.	494	262	-232

Tabell 5: Yrken på tillväxt/tillbakagång i Karlskoga. Källa: SCB

En bidragande anledning till att befolkningen i Karlskoga har en lägre formell utbildningsnivå än riksgenomsnittet sägs av en del bedömare vara att attityden i kommunen är att formell utbildning inte behövs. Internutbildning inom exempelvis försvarsindustrin har för tidigare generationer skapat ett gediget yrkeskunnande utan stöd av någon formell examen. Detta gäller dock i allt mindre utsträckning och även inom de traditionella industriverksamheterna ställs allt högre krav på for-

mell utbildning. Attitydmässigt sägs detta faktum dock ännu inte slagit igenom fullt ut i lokalsamhället. En inte alltför ovanlig situation i samhällen med en stark arbetarkultur och föräldrageneration utan egna erfarenheter från den akademiska världen.

Bristen på lokalt utbud och därmed beroendet av inpendling av kvalificerad arbetskraft skulle kunna tänkas hämma framväxten av arbetstillfällen i kommunen. Samtidigt vittnar större arbetsgivare entydigt om att det till följd av det geografiska läget är lätt att få tag på rätt kompetens till Karlskogas arbetsmarknad. Dock sätter det lokala utbudet gränserna för flera verksamheter, inte minst de med hög personalomsättning och låg pendlingsbenägenhet bland personalen, t ex kundbetjärande verksamhet som call-center. Det faktum att flertalet av kommunens ungdomar får söka sig till andra orter för införskaffande av högre utbildning och att återflyttningsbenägenheten är låg, innebär därtill ett betydande "brain-drain" från kommunen. Karlskoga har här ett viktigt arbete att dels öka kommunens attraktivitet som studie- och boendeort för högt utbildad kompetens, dels knyta sig närmare närliggande arbetsmarknader i Örebro och Karlstad för att möjliggöra en så friktionsfri arbetskraftsförsörjning som möjligt för det egna näringslivet.

Kommun	Inpendling		Utpendling		Nettopendling
	2007	00-07	2007	00-07	2007
Degerfors	1 360	+99	468	+13	892
Kristinehamn	668	+197	246	+86	422
Örebro	647	+251	630	+179	17
Storfors	393	-1	70	+22	323
Karlstad	237	+108	103	+23	134
Nora	108	+6	23	+3	85
Lekeberg	107	+22	20	+11	87
Hällefors	55	+20	33	+7	22
Filipstad	54	+20	14	-7	40
Laxå	43	+10	28	-27	15
Kumla	41	+15	25	-46	16
Stockholm	36	+11	107	+19	-71
Gullspång	24	+8	0	-6	24
Göteborg	20	-6	25	-2	-5
Lindesberg	19	+10	11	4	8
Hallsberg	17	0	18	11	-1
Västerås	7	+1	21	-3	-14
Solna	5	+5	23	18	-18

Tabell 6: Karlskogas dominerande pendlingsrelationer. Källa: SCB

Vägen framåt

En väl fungerande arbetsmarknad där lokala företag, myndigheter och organisationer kan få tag på rätt kompetens till rätt pris är grundläggande för Karlskogas framtida utveckling. Även om den befintliga situationen i huvudsak är tillfredsställande - kommunen är en attraktiv arbetsort och lyckas väl med att rekrytera kompetens - finns ett antal utmaningar för kommunen att ta fasta på i kommande års utvecklingsarbete. Det handlar framför allt om följande:

- Det lokala utbildningsutbudet måste fortsättningsvis utvecklas och anpassas efter näringslivets behov. Något som med fördel kan ske i samverkan med grannkommunerna för bättre möjligheter till bredd och kvalitet i utbildningarna. Ett arbete som pågår inom gym-

nasieskolan, men som ännu är i sin linda vad gäller Campus Alfred Nobel och den högre utbildning som erbjuds lokalt i kommunen. Campus Alfred Nobel har ännu inte utvecklats till den stödjepelare för det lokala näringslivet/arbetsmarknaden som många hoppats på, utan söker ännu sin identitet och roll i det lokala sammanhanget. För långsiktig framgång krävs att Campus Nobel finner en nisch motiverad av såväl lokala behov inom näringslivet som intresse från ungdomar i och utanför kommunen. Den strategi som tagits fram under våren 2009 är en god början på detta arbete, men skulle gynnas av en bredare uppslutning från kommuner i närområdet. Frågan man bör ställa sig är hur många filialenheter som har förutsättningar att överleva och bli ett reellt alternativ till de stora utbildningsorterna. Inte minst beaktat att avgångskullarna från gymnasiet kommer att minska med ca 25 procent på några års sikt och konkurrensen bland utbildningsanordnare därmed öka i motsvarande utsträckning.

- Allt fler kommer att söka vidare till högre utbildning efter avslutade gymnasiestudier (i dagsläget ligger Karlskoga kring riksgenomsnittet, med drygt 40 procent av eleverna som går vidare till högskola inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning). Något som för Karlskogas del kommer att innebära en än större nettoflytt rörelse bland kommunens unga till lärosäten på de större högskoleorterna. Som tidigare noterats är återflyttningsbenägenheten tämligen låg bland dessa, vilket ligger bakom en stor del av kommunens negativa befolkningstrend. Även om många akademiker pendlar in till Karlskoga från främst Örebro men även Karlstad, finns skäl att utveckla strategier för att få fler högutbildade att bosätta sig i kommunen. Att stärka Campus Nobel är ett sätt att skapa ett lokalt alternativ som kan underlätta såväl rekrytering som bosättning i kommunen. Men, det behövs även andra initiativ som mer har att göra med bostadsmarknaden och den lokala livsmiljön (se tidigare kapitel om livskvalitet och attraktion). Att få fler högutbildade att bosätta sig i kommunen skulle kunna ge en mer heterogen och vital arbetsmarknad samt helt säkert ha gynnsamma effekter på befolkningsutvecklingen, skatteunderlaget och bostadsmarknaden.
- Rörligheten på arbetsmarknaden – såväl geografiskt som mellan uppdragsgivare – kan förväntas fortsätta öka kommande decennium, vilket ställer krav på den lokala arbetsmarknadens förmåga att slussa människor mellan arbeten på olika platser. Kompetensförsörjningen i Karlskoga täcks redan idag till en dryg fjärdedel av människor boende i närliggande kommuner, medan riksgenomsnittet vad gäller pendling över kommungräns ligger på drygt 30 procent. Det är angeläget för Karlskoga kommun att arbeta för en än starkare sammanbindning med kommuner i närområdet, för att på så vis skapa en större och mer robust regional arbetsmarknad. Såväl arbetstagare som arbetsgivare gynnas av att fler människor kan samverka och interagera på daglig basis – uppgifter hittar lättare sin lämpliga utförare när matchningsprocessen sker utifrån ett större och bredare underlag. Avgörande för att regionförstoring skall kunna ske är emellertid att kommunikationerna inom länet förbättras och restiderna kortas. I allmänhet krävs restider under 45 minuter per väg för att en större grupp av människor ska se det som intressant att arbetspendla mellan två orter, medan pendlingsbenägenheten faller dramatiskt när restiden överstiger en timme. Tankarna kring kommunikationerna utvecklas mer i senare kapitel om tillgänglighet/nåbarhet.
- Det är angeläget att bättre dra nytta av kompetens från utlandet – framför allt den som redan finns i kommunen men också som potentiell rekryteringsbas vid kommande behov. En stor del av Karlskogas näringsliv verkar i en internationell miljö och kan ha stor nytta av att se utanför de traditionella ramarna i sitt rekryteringsarbete.

4. Kreativitet och innovation

Näringslivet är satt under ständig omvandling. Nya näringar uppstår och gamla trängs undan. De nya näringarna är dock ofta sprungna ur de gamla, men med en anpassning till nya teknologier och marknadsvillkor. Företag, orter och regioner som misslyckas att anpassa sig till denna ständigt pågående omvandling stagnerar och riskerar att dö ut. Som konstaterades i föregående kapitel kommer konkurrenskraft i växande grad att baseras på kreativitet/innovation. Förmåga till förnyelse och nytänkande är ett av de starkaste kännetecknen för orter och regioner med stark tillväxt. De stora städerna/regionerna har här en fördel till följd av ett större utbud av forsknings- och utbildningsverksamhet och den dynamik stora arbetsmarknader generellt sett präglas av. Men, det finns även många mindre orter/regioner som lyckats väl i att skapa en kreativ, dynamisk miljö, om än vanligtvis mer begränsat till vissa nischer. Även om behovet av kreativitet och innovation är starkast i den konkurrensutsatta sektorn, är idealtillståndet att skapa ett kreativt, innovativt klimat som genomsyrar hela samhället, dvs. allt från offentlig basservice till det privata näringslivet och ideella organisationer.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

Sverige rankas vanligtvis högt vid internationell jämförelse av variabler som ska avspegla kreativitet och innovation. Landet satsar jämförelsevis mycket resurser på FoU, framför allt genom storföretagen, lockar till sig stora flöden av utländska direktinvesteringar och bedöms återkommande som en av de mest framgångsrika och konkurrenskraftiga länderna i OECD, med en väl utvecklad innovationskapacitet och högutbildad arbetskraft. Samtidigt har det under det senaste decenniet funnits en tydlig trend mot att många av landets egna multinationella, men även andra, företag i allt större omfattning lägger ut en del av FoU-verksamheten och drift till länder i framför allt Asien och Östeuropa. Näringslivsföreträdare pekar därtill återkommande också på att regelverket tyngs ner av höga skatter och svaga incitamentsstrukturer i allmänhet – att företagsklimatet i landet, liksom entreprenörskulturen, behöver stärkas. Därtill har många, bland annat OECD, pekat på att Sverige lyckats bättre med att stödja innovationer i stora FoU-intensiva företag än att stödja innovationer genom nystartade företag, små- och medelstora företag eller inom de avancerade tjänstesektornerna och den offentliga sektorn.

Svensk, likväl som europeisk, närings-/tillväxtpolitik har det senaste decenniet varit starkt inriktad på att stödja kreativitet och innovation. Högskolesektorn har fått i uppdrag att samverka mer med näringslivet och särskilda program har sjuöatts i syfte att kommersialisera kunskap från forskarvärlden och/eller öka antalet forskare och högskolestudenter som startar eget företag. Tonvikt har därtill lagts på att stärka samarbetet mellan små och medelstora företag och forskningsinstitutioner. Klusterprogram har utvecklats för regionalt och branschmässigt avgränsade nischer och initiativ lanserats för att stärka riskkapitalförsörjningen till nya och växande företag.

I den senaste Forsknings- och innovationspropositionen¹ skriver Regeringen bland annat att:

- ”Mänsklighetens största utmaningar – som påverkan på klimatet, energikrisen, vattenbristen, den utbredda fattigdomen i delar av världen, följderna av pågående demografiska förändringar, utdragna internationella konflikter och risken för pandemier – kan inte hanteras på ett framgångsrikt sätt utan ny kunskap”
- ”I globaliseringens tid måste svensk konkurrenskraft till stor del bygga på ett högt kunskapsinnehåll i våra exportprodukter, varför forskning, utveckling och innovation är centrala delar av tillväxtpolitiken”

¹ Prop. 2008/09:50

Företrädare för Astra Zeneca, Saab och Volvo framförde i en debattartikel i Svenska Dagbladet inför det svenska ordförandeskapet i EU att "en avgörande faktor för Europas framtida konkurrenskraft och välbefinnande är att utveckla och exploatera ny kunskap. Satsningarna på forskning och utveckling måste därför öka markant."² Vinnova är som ansvarig myndighet inne på samma linje och framför i sitt förslag till forsknings & innovationsstrategi för perioden 2009-2012³ att:

- Teknisk forskning är avgörande för hållbar tillväxt, men är jämförelsevis liten i Sverige och behöver därför öka kraftigt
- Kraftigt ökade satsningar behövs för att utveckla starka forsknings- och innovationsmiljöer, inkluderande forskningens infrastruktur på internationellt ledande nivå
- Sveriges internationella FoU-samarbete behöver kraftfullt förstärkas dels inom EU, dels med övriga världen och främst där med Asien och den amerikanska kontinenten
- Forskningsinstitut är viktiga för SMF och nyttiggörande av forskning
- Kraftsamling genom samspel mellan finansärer och andra aktörer är av stor betydelse

Bland områden med stor tillväxtpotential pekas särskilt ut:

- Miljö- och energiteknik, främst den industriellt inriktade miljö- och energitekniken
- Hälsoområdet, behovsmotiverad forskning och utveckling av effektiva innovationssystem inom livsmedels- och vårdsektorn, medicinsk teknik och läkemedel
- Säkerhetsområdet, för ökad civil säkerhet, baserad på avancerad teknik och kompetens, bl. a med ökat samspel mellan civil och militär forskning i gemensamma FoU-program
- Tjänsteområdet, inte minst med avseende på industrinära och exportrelaterade tjänster.

Karlskogas befintliga position och särart

Karlskoga har som nämnts länge varit en kommun präglad av försvarsindustri och några få dominerande arbetsgivare. Bilden har dock ändrats väsentligt sedan gamla Bofors Industrier forntida dagar. Tusentals arbetstillfällen har försvunnit inom försvarsindustrin i kommunen och den bruksliknande organisationsstrukturen ersatts av ett produktionssystem som involverar betydligt fler aktörer/huvudmän. Avknoppningar och spin-off har uppstått och Bofors Industriområde har förändrats från ett stängt till ett öppet industriområde med ett 40-tal företag inom många branscher. Samtidigt lever försvarsindustrin i högsta grad kvar i kommunen, med produkter som framgångsrikt hävdar sig i konkurrens på den internationella arenan. Karlskoga kan med andra ord sägas ha klarat såväl upprätthållandet av befintlig näringsmässig specialisering som skapande av nya arbetstillfällen med viss framgång.

Genomförda intervjuer ger dock bilden av en brukspräglad kommun, med svag initiativförmåga och entreprenörsanda. Förnyelsen förefaller vara beroende av inflöde av nytt blod i form av inpendlad/inflyttad arbetskraft och inflyttade företag. Det sägs finnas idéer lokalt, men inte riktigt kraften att realisera dessa. Samhället anses av många leva kvar för mycket i det gamla och ha svårt att utveckla eller ta till sig det nya. Vara förändringsobenäget, kort och gott. Detta gällande såväl närings-/arbeta livet som politiken. Det sistnämnda trots att kommunförvaltningen i flera avseenden ges gott betyg för arbetet med att ta fram förslag på hur kommunen kan driva sitt förnyelse- och utvecklingsarbete.

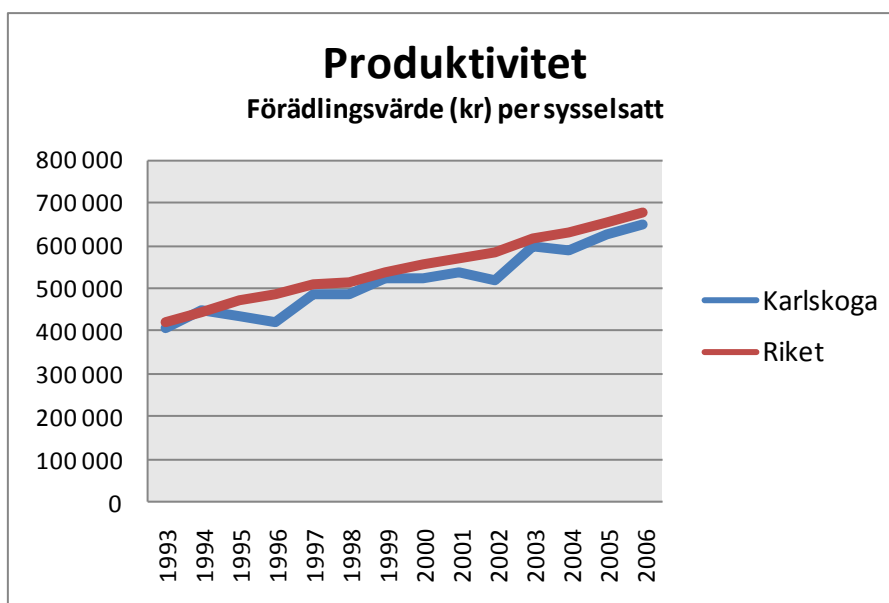
Det påpekas även av flera att arbetet att locka nya förmågor till kommuner har vissa brister. Detta anses i synnerhet gälla det proaktiva etableringsarbetet, dvs. det arbete kommunen gör med att

² Svenska Dagbladet, måndag 10 augusti 2009

³ VINNOVA Policy VP 2008:01

”sälja” Karlskoga som bosättnings- och etableringsort. Det anses råda brist på strategiskt affärsutvecklingstänk i Karlskoga. Möckelnföretagen får förvisso ett bra betyg för sitt arbete, men har inte riktigt den roll som efterfrågas. Det handlar mer om att utveckla en kommunal näringslivsfunktion som förmår driva fokuserade strategier för näringsmässig förnyelse. Även Campus Nobel får viss kritik när det gäller dess roll i kommunens förnyelsearbete och interaktionen med det lokala näringslivet. Science Park sägs dock vara ett steg i rätt riktning, och som vissa noterar kan brist på interaktion lika gärna härledas till svagt engagemang från näringslivet. Hursomhelst förefaller det finnas utrymme för förbättring även i detta avseende.

Att Karlskogaborna är duktiga på det de gör framgår av den lokala arbetsmarknadens förhållandevis starka utveckling i perspektivet av den befolkningsminskning kommunen genomgått. Dessutom skapas förhållandevis höga förädlingsvärden av näringslivet – produktiviteten ligger på samma nivå som och har utvecklats i enlighet med riket - och räknat per invånare har Karlskoga flest patent av alla kommuner i landet. Men, det Karlskogaborna gör handlar inte i någon större utsträckning om att starta, driva och utveckla egna företag. Nyföretagandet ligger klart under riksgenomsnittet, företagsklimatet rankas av Svenskt Näringsliv på den nedre halvan bland landets kommuner och andelen entreprenader i privat drift av kommunens totala verksamhet ligger på en mycket låg nivå. Entreprenörskap handlar i Karlskoga mycket om företagsamhet i relation till de dominerande industriernas behov – att göra sig anställningsbar, att som anställd bidra till att utveckla deras verksamhet eller att som företagare agera underleverantör/underentreprenör till dem.

Figur 10: Produktivitetens utveckling, Karlskoga jmf riket. Källa: SCB.

Nyckeltal	Karlskoga	Länet	Riket
Andel förvärsarbetande i bef 20-64 år, procent	78,5	77,5	77,9
Nystartade företag per 1 000 invånare	5,8	7,2	9,2
Andel av kommunal drift utlagd på entreprenad, procent	1,5	6	11
Marknadsförsörjning, andel inkomster totalt	52	49	55
Privata arbetsplatser per 1 000 invånare	70	89	109

Tabell 7: Entreprenörskapsindikatorer. Källa: Svenskt Näringsliv/SCB.

Vägen framåt

I takt med övergången från industrisamhälle till en kunskapsbaserad ekonomi behöver Karlskoga i bred bemärkelse bli mer kreativt/innovativt och lära sig se förändringar som en möjlighet istället för som ett hot. En viktig utmaning är att behålla känslan för det historiska arvet och viljan att utveckla det vidare, samtidigt som tendenser till ”bruksmentalitet/jante” och ”det ordnar sig” tänkande slipas bort och ersätts av en genuin vilja att förnya lokalsamhället. Det som förefaller mest angeläget är som följer:

- Mod att fatta beslut, inte minst gällande nysatsningar, och fler som vill ha förändring/förnyelse. Det behövs mer engagemang och ett mer decentraliserat initiativtagande. Kommunen vare sig kan eller bör vara med i eller driva allt förändringsarbete. Samtidigt har kommunen en viktig samordnande och sammanhållande roll, inte minst i att staka ut den gemensamma färdriktningen. Ett arbete som till stor del ligger i fokus för den visionsprocess som denna rapport ligger till grund för.
- Fler nya och växande företag med lokal förankring är viktigt för att kommunen inte ska bli helt beroende av beslutsfattare utan koppling till kommunen. Sådana beslutsfattare kan inte förväntas ta lokala hänsyn på samma vis som en beslutsfattare som själv bor på orten kan förväntas göra. Lokalt förankrat kapital kan därtill ge möjligheter för lokala beslutsfunktioner, utvecklingsverksamhet och stödtjänster till dessa, att växa fram. När beslutsfunktioner flyttar tenderar även kvalificerad forsknings-, utvecklings- och marknadsföringsverksamhet följa efter. Detta innebär dock inte att externa investerare/ägare inte är önskvärda, utan bara att det finns anledning att sträva efter en god balans mellan externt och lokalt inflytande över kommunens näringsliv. I Karlskoga, med över en fjärdedel av sysselsättningen i utlandsägda företag, förefaller behovet av nya, lokalt förankrade företag i dagsläget väga tyngre än behovet av ytterligare externt inflytande i kommunen. Det bör även nämnas att de mindre företagen har stor betydelse för att upprätthålla flexibilitet och innovation i den lokala produktionsmiljön och ofta utvecklas i symbios med de stora marknadskontrollerande aktörerna. Sådana lokala kopplingar stärker även platsens konkurrenskraft gentemot alternativa lokaliseringar, dvs. de större företagen är mer benägna att finnas kvar med utveckling etc. om det finns ett beroende av lokala leverantörer.
- Det är även angeläget att uppnå en stärkt samverkan mellan tongivande aktörer i kommunen för att bättre utnyttja lokalsamhällets resurser och uppnå mer av kreativitet och innovation. Viktigt inte minst för teknologiska innovationer och kommersialisering är att särskild tonvikt läggs på att ytterligare integrera små och medelstora företag i samarbetsmekanismerna mellan forskningsinstitutioner, den privata sektorn och den offentliga sektorn. Det som behöver utvecklas är i första hand samverkan mellan näringslivet och Campus Nobel, men också den kommunala förvaltningen har anledning att i högre grad samverka med näringslivet för att hitta nya lösningar och driftsformer både vad gäller kärn- och specialverksamhet. Något som mycket väl kan ligga till grund för utvecklande av nya företag med expansionsmöjligheter på marknader utanför kommunen. Med tanke på den låga andelen upphandlad drift inom kommunala sektorn vore det märkligt om alla vägar till förbättring i form av ökad kostnadseffektivitet och/eller kvalitet vore uttömda. Ett samhälle präglad av prestigelöshet, avsaknad av brandväggar mellan olika sektorer och utbredd samarbetsanda har bättre förutsättningar att möta morgondagens utmaningar. En sanning som på intet vis är begränsad av kommungränserna, utan som med fördel kan tillämpas även i det regionala sammanhanget i än större utsträckning än vad som är fallet idag. Något vi återkommer till i efterföljande kapitel om utvecklande av skal- och breddfördelar.

5. Utvecklande av skal- och breddfördelar

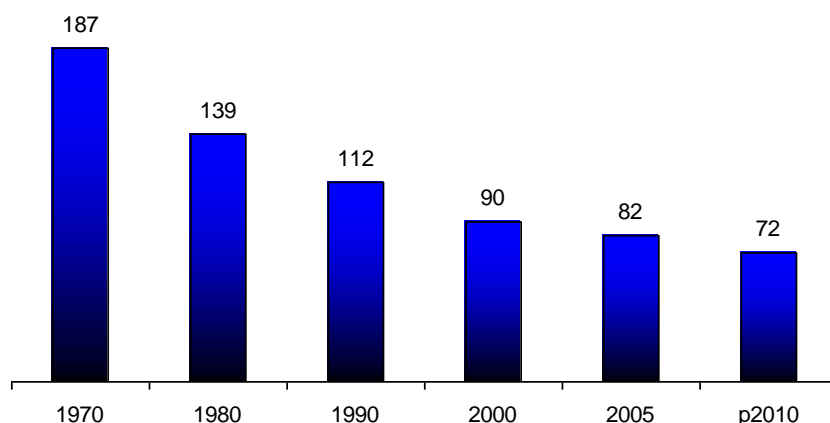
Stora marknader, och då inte minst de som också kännetecknas av en hög täthet, har som regel både högre tillväxt och är mer robusta vid tillfälliga kriser än mindre marknader. Orsakerna bakom detta har att göra med såväl brist på skalfördelar som begränsad dynamik i de mindre regionerna, vilket ger de stora regioner en konkurrensfördel. Större marknader ger utrymme för diversifiering, dvs. ekonomisk verksamhet i allt fler och allt mindre nischer. Individen får lättare att hitta jobb eller utbildning och företaget får lättare att hitta rätt kompetens eller partner. I en stor region med fler branscher kan arbetskraft lättare slussas från näringsgrenar på tillbakagång till mer expansiva sektorer. Starka kluster, en vital och dynamisk arbetsmarknad, ett gott serviceutbud, goda kommunikationer, en stor näringsbredd och god konkurrens till följd av många aktörer är alla lättare att uppnå i en större region än en mindre. Analogt med detta är även produktiviteten positivt relaterad till regionens storlek, dvs. per capita inkomsten tenderar att vara högre i regioner med större befolkningsunderlag. Även vid jämförelser av kostnaderna för offentlig verksamhet, framträder en tydlig bild av att förekomst av skal- och breddfördelar som gör att fasta kostnader och kostnader för specialfunktioner kan slås ut på fler användare vilket leder till lägre kostnad per invånare.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

Regionalpolitikens recept för mindre regioner att hävda sig i denna konkurrens – men också för större regioner att bli ännu starkare och internationellt konkurrenskraftiga – har, inte minst sedan Regionalpolitiska utredningen år 2000 stavats regionförstoring.

Regionförstoring utgörs av den process där tidigare separata lokala arbetsmarknader knyts ihop till en ny och större region genom ökad pendling. En fortgående process i takt med att kommunikationerna och resbenägenheten utvecklats. Det sistnämnda beroende av önskvärda/möjliga bostads-/arbetsmarknadsval men också möjlighet att tids- och budgetmässigt klara ett längre resande. Något som generellt inneburit att män och högutbildade reser mer än kvinnor och lågutbildade.

Antal lokala arbetsmarknadsregioner i Sverige

Figur 11: Arbetsmarknadsregionernas successivt minskande antal. Källa: Tillväxtverket.

Antalet arbetsmarknadsregioner i landet har minskat från 187 i början av 1970-talet till dagens 72 enligt Tillväxtverkets FA-indelning. Minskningstakten har planat ut under 2000-talet, men större infrastrukturinvesteringar, inte minst i spårburen höghastighetstrafik, kan förväntas knyta ihop fler arbetsmarknadsregioner kommande årtionden. Stigande energipriser och klimatpåverkan utgör dock faktorer som kan komma att bromsa utvecklingen mot allt större pendlingsregioner och

istället innebära en återgång till den tätare samhällsbyggnadsdoktrin som rådde innan bilismens och sub-urbaniseringens starka intåg efter andra världskriget.

Regionförstoring är emellertid inte det enda sättet för en region att utveckla skal- och breddfördelar. Regionförstärkning, dvs. förmågan att tillvarata befintliga resurser och intensiteten i kontakterna inom regionen är exempel på andra viktiga faktorer som påverkar en regions utveckling, dvs. att på bästa möjliga vis ta vara på de utvecklingsförutsättningar regionen har i sin befintliga geografiska utbredning.

Ett glesbefolkat land med få större städer

Figur 12: Tätortsbefolkning, höjden på de tätortsavgränsade staplarna är proportionerlig mot folkmängden år 2005. Källa: SCB.

Karlskogas befintliga position och särart

I dagsläget utgör Karlskoga centrum i en arbetsmarknadsregion som även omfattar kommunerna Degerfors och Storfors. Storleksmässigt innebär en regionbefolkning om drygt 44 000 invånare på en yta om 1 250 kvadratkilometer ganska genomsnittliga befolkningsgeografiska förutsättningar för utvecklande av skal- och breddfördelar i det nationella perspektivet. I ett internationellt perspektiv är regionen såväl mycket liten som gles och perifert belägen - i likhet med merparten av Sveriges arbetsmarknadsregioner. Närheten till Örebro, men även Karlstad, innebär dock att förutsättningarna är betydligt bättre än vad den egna regionstorleken indikerar. Det mesta som behövs finns i

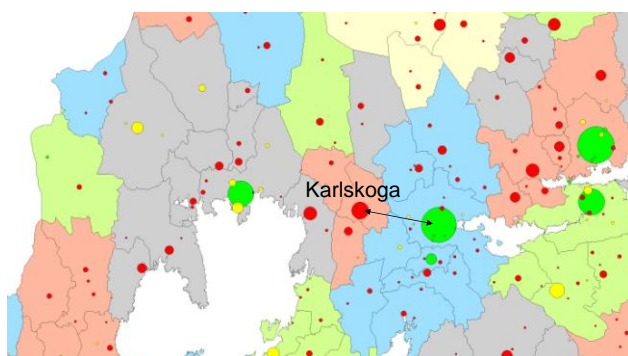
närområdet - arbetskraft, leverantörer, flygkommunikationer, shopping, nöjen, rekreation osv. Läget mitt emellan Örebro och Karlstad innebär till och med att kommunen inom en timmes restid har bättre tillgång till olika nyttigheter än flertalet kommuner i landet. Något som är till fördel vad gäller möjligheterna till livskvalitet och attraktion samt tillgång till arbete/kompetens för boende respektive företag i kommunen.

På sikt kan Karlskoga förväntas knytas samman med Örebros arbetsmarknad. Örebro utgör då centrum i en region med nära 300 000 invånare uppdelade på delregionerna Örebro-Kumla och Karlskoga. En region som storleksmässigt skulle placera sig på plats fem bland Sveriges arbetsmarknadsregioner, förbigången av endast de tre storstadsområdena samt Linköping-Norrköping. Vid intervjuerna har tankar förts fram att Karlskoga även skulle knyta sig närmare Kristinehamn, för att utgöra en starkare stödjepunkt mellan Örebro och Karlstad. Även om det naturligtvis finns mycket att vinna också på det är det i första hand den ökade sammankopplingen med Örebro som mest kommer att påverka förutsättningarna för kommunen kommande år.

Karta:
Storleksgraderade cirklar anger tätortsbefolkning år 2005

Befolkningsutveckling 95-05:
grönt=växande tätort
gult=stabil tätort
rött=krympande tätort.

Kommuner färgade efter regiontillhörighet 2009

Figur: Kvinnors pendlingsmönster. SCB.

Figur: Männen pendlingsmönster. SCB.

Figur 13: Arbetspendling i Örebro län samt befintliga pendlingsregionert. Källa SCB samt Regionförbundet Örebro

Vad gäller förmågan att utveckla och utnyttja befintliga resurser och intensiteten i kontakterna med kringliggande kommuner, menar flera lokala bedömare att det råder alltför mycket konkurrens och för lite samverkan. Detta gäller framför allt inom det offentliga, där outnyttjade möjligheter till samverkan kring en mängd sakområden bör finnas, t ex inom utbildning, infrastruktur, specialkompetens/specialfunktioner med mera. En svårighet i sammanhanget är dock att de mindre kommunerna lätt ser risken för polarisering till Karlskoga och av det skälet kan dra sig för att ingå strategiska samarbeten.

Vägen framåt

Karlskoga kommer att ingå i samma arbetsmarknadsregion som Örebro förr eller senare, men har mycket att vinna på att integrationen påskyndas för att stärka det lokala näringslivets förutsättningar. Men, om inte kommunens attraktivitet för boende samtidigt utvecklas riskerar man gå miste om än fler kommuninvånare och skattebetalare till förmån för ökad inpendling från exempelvis Örebro. Det är således synnerligen angeläget att åtgärder i syfte att förbättra kommunikationerna till och integrationen med Örebros arbetsmarknad går hand i hand med åtgärder för att utveckla den lokala bostadsmarknaden (se tidigare kapitel om livskvalitet och attraktion).

Det är därtill angeläget för kommunen att i högre grad söka och dra nytta av samverkansmöjligheter med kommuner i närområdet. En bredare uppslutning kring lokala satsningar, exempelvis på Campus Alfred Nobel, samverkan kring kommunala uppgifter, gemensam profilering/marknadsföring (finns till viss del redan idag) är exempel på sådant som med fördel organiseras med grannkommunernas resurser och behov i åtanke, för att möjliggöra mer av skal- och breddfördelar i framför allt den offentliga verksamheten. Även om tiden ännu inte är mogen för mer långtgående mellankommunal samverkan eller kommunsammanslagning – där Degerfors vore ett självklart alternativet – bör diskussionen lyftas upp på bordet och möjligheterna utredas. Detta inte minst beaktat behovet att anpassa den kommunala verksamheten till ett krympande befolkningsunderlag samtidigt som allt högre krav ställs såväl från användare som i den statliga regleringen av kommunernas uppgifter.

Karlskoga har även möjlighet att vända blicken både öster och västerut när det kommer till storregional samverkan. Administrativa gränser får inte bli ett hinder för kommunen att dra nytta av de aktörer som finns inom rimligt avstånd och som kan vara av värde för kommunen i dess utvecklingsarbete. Det handlar inte minst om samverkan med universiteten, men också med alla andra aktörer som på olika vis kan stödja den lokala utvecklingen. Men, Karlskoga ska inte begränsa sig till detta, utan även blicka längre bort och knyta band till de orter, kommuner och regioner som kommunen kan utveckla värdefullt utbyte med. Det gäller att likt framgångsrika företag samarbeta med de bästa snarare än de närmaste, dvs. låta behovet styra mer än avståndet.

6. Tillgänglighet/nåbarhet

Möjligheten att samverka med omgivningen är en avgörande faktor för att optimera utbytet av de egna resurserna i kommunen. Oavsett om det gäller arbetspendling eller gods- och persontransporter i samband med den produktion som sker i kommunen är förbindelserna med omvärlden av ytterst stor vikt. Detta gäller både fysiska och elektroniska kommunikationsvägar. Tillgängligheten till en kommun är en förutsättning för att få till stånd en större arbetsmarknadsregion genom en regionförstoring. Detta innebär dock i regel att transportarbetet för personer ökar, vilket kan få miljöeffekter som inte är förenliga med målet om en hållbar tillväxt. Det räcker således inte att genom investeringar i infrastrukturen – t ex bättre och säkrare vägar – få en ökad tillgänglighet inom en region utan detta behöver kombineras med förändringar i transportarbetet – t ex ökat resande med kollektivtrafiken och fordon med energieffektiva motorer – så att inte miljöskadliga effekter uppstår, bl. a när det gäller klimatpåverkan.

Omvärldsfaktorer/makrotrender

IPPC⁴ har konstaterat att koldioxidkoncentrationen i atmosfären har ökat märkbart sedan 1750 beroende huvudsakligen på utsläpp av förbränning av fossila bränslen och förändrad landanvändning. Globalt sett står transportsektorn för 13 procent av de totala utsläppen; i Sverige är denna andel betydligt högre (30 %). Transporternas klimatpåverkan kommer att få en ökad uppmärksamhet i framtiden, vilket kommer att få konsekvenser för transportapparatus utformning och utnyttjandet av denna. Transportsektorn kommer att påverkas i hög grad av de beslut som EU fattat om klimatpolitiken:

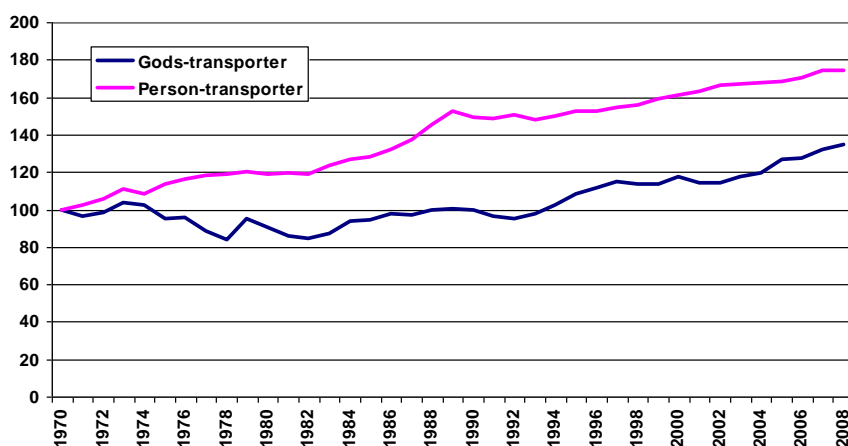
- Minskade utsläpp av växthusgaser med minst 20 procent till år 2020 , utsläppen ska minska med 30 procent vid en bredare, internationell överenskommelse.
- Andelen förnybar energi ska motsvara 20 procent av all energianvändningen i EU år 2020.
- Biodrivmedel ska utgöra minst 10 procent av den totala drivmedelsanvändningen inom transportsektorn senast år 2020.
- Ökad energieffektivitet inom unionen - energianvändningen ska minska med 20 procent till år 2020.
- Flyget ska omfattas av EU:s system med handel med utsläppsrätter från 2012.

Globalt har det totala transportarbetet ökat i takt med utvecklingen av BNP och detta har i stort sett gällt även Sverige; under 1970-talet var det dock en minskning av godstransporterna, troligen beroende på strukturkrisen i industrin under detta årtionde. Persontransporterna har ökat kontinuerligt hela tiden och har på knappt 40 år ökat med drygt 70 procent. Denna utveckling kommer att fortsätta, inte minst beroende på de pendlingsresor som kommer att bli följden vid en fortgående regionförstoring. Enligt en prognos av Banverket och Vägverket kommer persontransporterna att öka med 14 procent till 2020 och med ytterligare 21 procent till 2040⁵. Transportapparaten måste dock förändras på ett avgörande sätt, om det ökande resandet ska vara förenligt med EU:s klimatmål. Ett beaktande av transporternas klimatpåverkan kommer t ex att kräva att en ökande andel av resandet sker kollektivt – med järnväg eller buss. I dag står kollektivtrafiken för 20 procent av det totala trafikarbetet för personer i Sverige, medan bilarnas andel är så hög som 75 procent. Fordonen måste också bli mer energieffektiva och samutnyttjas genom t ex etablering av bilpooler.

⁴ Intergovernmental Panel on Climate Change

⁵ Persontransportprognoser 2020 och 2040, Banverket och Vägverket, PM 2009-02-06, sid. 34

En alternativ utveckling vore en ökad virtuell tillgänglighet som skulle minska behovet av arbets- och pendlingsresor, bl a genom att utnyttja avancerad videokonferensteknik; bostadens roll som arbetsplats kommer då att bli större än tidigare.

Figur 14: Transportarbetets utveckling 1970-2008. Index. Anm, Index för persontransporter avser utvecklingen av personkilometer, medan index för godstransporter avser utvecklingen av tonkilometer. Källa: SIKA

En strukturell faktor som kan komma att få betydelse i framtiden – om finansiering kan ordnas för nödvändiga investeringarna i infrastruktur – är att Karlskoga är en del av den Nordiska Triangeln, i synnerhet stråket Stockholm-Örebro-Karlstad-Oslo. Vägstandarden på detta stråk har förbättrats och kommer i framtiden att förbättras ytterligare, vilket kommer att korta restiderna och stärka Karlskogas kontakter med omvärlden och integrera Karlskoga i en större region. Framtida investeringarna i befintliga järnvägsnätet för att förverkliga den Nordiska Triangeln kommer troligen inte att ha samma positiva effekt på Karlskogas utvecklingsmöjligheter, eftersom Karlskoga inte ingår i den nuvarande sträckningen av järnvägsnätet i regionen. Om det däremot skulle bli aktuellt med en ny sträckning som innefattar Karlskoga, hamnar kommunen givetvis i ett helt annat läge, med kraftigt förbättrade möjligheter till pendling och långväga resande. En sådan utveckling är dock inte sannolik att inträffa annat än på mycket lång sikt och kan förväntas motarbetas av de kommuner längs befintlig dragning som skulle hamna i ett sämre läge.

Figur 15. Nordiska triangeln ur ett nationellt perspektiv. Källa: Regionförbundet Örebro

Godstransporter kommer i framtiden i ökad utsträckning att samordnas i kombiterminaler, dvs. logistikcentra där i princip alla transportslag strålar samman för omlastning – t ex från järnväg till lastbil – eller för lagring och ompaketering för vidare transport till kunder. Detta innebär en effektivisering i hanteringen av godsflödet och därigenom också en minskad klimatpåverkan; i stället för att godset transporteras på lastbil hela vägen till kunden kan t ex en omlastning ske till järnväg som går till ett annat logistikcentrum där omlastning i sin tur sker till lastbil för leverans till kund. I regionen finns en kombiterminal i Örebro-Hallsberg; det kan förväntas att en ökande andel av godsflödet i regionen kommer att ske genom denna terminal och närheten till denna är till fördel för Karlskoga. Detsamma gäller tillgång till sjötransporter via Väneren, som inte minst är viktig för transport av skrymmande gods.

Karlskogas befintliga position och särart

Karlskoga har - genom sträckningen av E18 genom kommunen - ett gott strategiskt läge mellan de två huvudnoderna Örebro och Karlstad men också genom de förhållandevis goda kommunikationerna norrut till t ex Storfors och Nora och söderut till Degerfors, Laxå och Askersund. Med bil kan, enligt en undersökning av tillgängligheten år 2006⁶, åtta av de omkringliggande orterna - t ex Örebro (42 minuter), Degerfors (15 min.), Storfors (26 min.), Nora (41 min.) och Karlstad (45 min.) - nås inom en timme. Genom de förbättringar som sedan dess har skett av E18 har restiden till Örebro minskat betydligt; enligt intervjuerna torde restiden i dag uppgå till ca 30 minuter och restiden kan förmodas minska ytterligare genom de pågående förbättringarna av E18 som kommer att vara klara 2010.

Samtliga Karlskogas förbindelser med orterna går snabbare med bil än med kollektivtrafik. Skillnaden är mellan 2 och 64 minuter till kollektivtrafikens nackdel; fem av de omkringliggande orterna kan nås inom en timme med kollektivtrafik. Till Örebro är restiden med buss bara 2 minuter längre än med bil, medan skillnaden för den relativt korta sträckan till Degerfors är så pass hög som 10 minuter. Dessa skillnader är en förklaring till att kollektivtrafikens andel av arbetspendlingen är relativt låg mellan Karlskoga och flera stora pendlingsorter. Mellan Örebro och Karlskoga är denna andel 18 procent och mellan Degerfors och Karlskoga ännu lägre (8 %)⁷. Även i övriga delar av regionen är kollektivtrafikens andel i regel relativt låg. Om Karlskoga och regionen ska kunna klara en regionförstoring - som troligen kommer att innebära en ökad arbetspendling - utan en ökad klimatpåverkan, måste förutsättningar ges för att öka kollektivtrafikens andel av resandet. De ökade resekostnaderna med bil som kan förutses i framtiden på grund av dyrare drivmedel torde till en del kunna bidra till detta.

Vägarna mellan Karlskoga och orterna i omlandet har i regel godtagbar standard, även om det brister på vissa vägsträckor; det skulle t ex behövas investeringar på vissa sträckor för att bredda vägarna, så att den tillåtna hastighetsgränsen kan höjas.

- För E18 mellan Örebro och Karlskoga behövs inte några ytterligare investeringar när den nu pågående upprustningen är klar 2010.
- Väg 205 till Degerfors är viktig väg för arbetspendlarna, bl a till Outokumpu i Degerfors. Detta är en 90-väg med en vägbredd om 10,2 till 12,2 meter. Det ligger i Vägverkets plan att denna väg kommer att hastighetsanpassas, men detta har idag inte högsta prioritet.

⁶ *Tillgänglighetsanalys Karlstad-Kristinehamn-Degerfors-Karlskoga-Örebro*, Trivector, Rapport 2006:42

⁷ *Målbild 2015 och 2030 för kollektivtrafiken i Örebroregionen*, Länsstrafiken och Regionförbundet Örebro, Maj 2008

- Större delen av väg 243 till Nora har en bredd på 6,8 meter och har hastighetsbegränsningar mellan 70 och 90 km. Det behövs investeringar för att denna väg ska kunna bli en 90-väg, men även dessa förbättringar ligger inte först i prioriteringar på vägområdet.
- Det krävs också vissa investeringar för att hastighetsanpassa väg 237 till Storfors, så att denna väg även i fortsättningen kan klara kraven för att vara en 90-väg; detta är dock inte heller prioriterat i investeringsplanerna.

Den relativt låga prioritering som har gjorts i investeringsplanerna för att förbättra standarden på omkringliggande vägar synes vara i samklang med den bild som har framkommit vid intervjuerna; nästan alla intervjuade anser att vägstandarderna från Karlskoga till andra orter är fullt tillräcklig för Karlskogas behov för tillfället även om det på sikt kan behövas förbättringar på vissa vägsträckor.

Infrastrukturen för transporter i regionen har, som tidigare nämnts, en akilleshäla utifrån Karlskogas perspektiv. Karlskoga ligger utanför den befintliga sträckningen av järnvägen för persontrafik mellan Örebro och Karlstad med tågstopp i Hallsberg, Laxå, Degerfors och Kristinehamn. En person i Karlskoga som ska åka till Örebro måste först åka till Degerfors och ta tåget där för att sedan byta i Hallsberg till ett tåg som går till Örebro. Järnvägen har på grund av dessa förhållanden en liten betydelse för de inomregionala persontransporterna västerut. Däremot fungerar järnvägen bättre vid längre resor till Stockholm, Karlstad eller Oslo, dock med nackdelen att en rese när från Karlskoga först måste öka till stationen i Degerfors. Det finns planer eller idéer att på olika sätt trimma järnvägslinjen mellan Karlstad och Örebro – t ex genom flera mötesplatser, flera spår, grundförstärkningar och en ny station i Degerfors i centralt läge⁸ – för att kunna öka medelhastigheten på linjen, så att denna blir ett mer attraktivt resealternativ. Detta kan också vara en fördel för Karlskoga, eftersom kontakterna med omvärlden förbättras, men det grundläggande strukturproblemet kvarstår – Karlskoga är fortfarande inte ett tågstopp för järnvägstrafiken mellan Örebro och Karlstad. Detta förändras inte nämnvärt av att bygga en ny station i Degerfors.

De intervjuade har genomgående haft en skeptisk attityd till att en ny station skulle ha någon betydelse för Karlskoga. För att komma till rätta med Karlskogas situation som ”outsider” i järnvägsnätet har utarbetats olika alternativ förslag om att lägga en ny sträckning av järnvägen mellan Örebro, Karlskoga, Degerfors och Kristinehamn. Detta skulle komma att på ett väsentligt sätt förbättra Karlskogas kontakter inte bara inom regionen utan också med Stockholm och Karlstad/Oslo. Man bör dock se förverkligandet av dessa alternativ på mycket lång sikt – stora investeringsbelopp kommer att krävas och det är inte troligen att denna nya sträckning kommer att prioriteras under de närmaste åren beroende på den starka konkurrensen från andra investeringsprojekt inom järnvägsområdet.

Ett annat problem, inte minst för näringslivet, är flygförbindelserna, främst i sydlig riktning, från regionen. Örebro flygplats, 12 km väster om Örebro och med 70 000 passagerare 2008, har reguljärflyg, fraktflyg och chartertrafik. Flygplatsen har reguljära förbindelser med Sturup och Kastrup; flyget till Kastrup går via Linköping från Örebro. Enligt vissa intervjuer är det praktiska problem – ”det är bökitigt” – att samordna resan från Örebro med flygförbindelser från Kastrup till övriga Europa. Ett alternativ är att åka till Arlanda med tåg eller bil för att därifrån ta ett direktflyg; detta upplevs dock som en oönskad omväg, som tar så mycket extra tid att man inte klarar av att åka fram och tillbaka samma dag för ett affärsmöte. Ett annat alternativ för näringslivet i regionen är att använda den nyöppnade förbindelsen från Karlstad flygplats till Kastrup; bokningar på denna flyglinje kan samordnas med bokningarna på förbindelserna från Kastrup. För Karlstad flygplats

⁸ Se *Idéstudie för stråket Karlstad-Örebro* – Ett samarbete mellan Banverket, regionförbunden och kommunerna i stråket, april 2008.

finns det en osäkerhet om den framtida verksamheten, eftersom Luftfartsverket vill avveckla sin verksamhet där och undersöker möjligheterna att föra över ägandet till andra aktörer.

Vägen framåt

Det finns en stor medvetenhet i regionen om infrastrukturens betydelse för regional utveckling och regionförstoring, som bl a kommer till uttryck i länstransportplanen för Örebro län 2010-2021 och i Målbild 2015 och 2030 för kollektivtrafiken i Örebroregionen. Dessutom har det gjorts flera studier om bl a tillgänglighet, uppgradering av järnvägsnätet, nya järnvägslinjer samt den Nordiska Triangeln. Karlskoga är en del av detta arbete och förändringar av järnvägs- och vägnät får betydelse för Karlskogas kontakter med omvärlden och möjligheterna att kunna bidra till en regionförstoring. Karlskoga har all anledning att fortsätta stödja detta arbete på regional nivå och verka för att olika förslag till förbättringar genomförs. På egen hand har kommunen små möjligheter att påverka.

Karlskogas vägförbindelser har överlag godtagbar standard, men det finns brister på vissa vägsträckor och dessa har också uppmärksammats i de regionala planerna. För Karlskogas vidkommande gäller att se till att dessa brister åtgärdas så snart som möjligt, bl a med tanke på att Karlskoga har en omfattande arbetspendling och att denna kan förväntas öka om det sker en regionförstoring. Det är viktigt att strukturen i flödena för persontransporterna förändras väsentligt, så att en regionförstoring kan ske utan större klimatpåverkan, vilket bl a innebär att kollektivtrafiken behöver prioriteras starkt. Karlskoga har på sina viktigaste pendlingssträckor relativt låga andelar för kollektivresor. Dessa andelar måste höjas väsentligt genom attraktiva bussförbindelser – t ex i form av turtäthet och komfort – med de viktigaste omkringliggande orterna samtidigt som det interna trafikflödet i Karlskoga effektiviseras genom bättre kollektivtrafik.

Karlskoga har en nackdel i att man saknar direkta järnvägsförbindelser för persontrafik. Kommunen har ändå ett intresse i att stödja de initiativ som finns att förbättra standarden på det befintliga järnvägsnätet, då detta också kommer att underlätta resandet från Karlskoga – om än inte i tillräcklig grad – till Stockholm, Arlanda, Karlstad och Oslo. För att radikalt förbättra Karlskogas situation måste järnvägsnätet inkludera Karlskoga. Kommunen har anledning att vara drivande i diskussioner och analyser (förstudie) kring en eventuell Nobelbana, även om en realisering av detta projekt ligger långt fram i tiden.

Karlskoga bör slutligen stödja insatser för att förbättra flygförbindelserna från regionen, i synnerhet de i sydlig riktig där en fungerande flygtrafik till Kastrup är synnerligen angelägen att upprätthålla. I första hand från Örebro Flygplats men – om marknaden för detta är tillräcklig – också från Karlstad flygplats. Detta är en fråga som är mycket högt prioriterad av näringslivet och knyter direkt an till kommunens möjligheter att konkurrera om kvalificerade arbetstillfällen i form av bland annat lednings-, utvecklings- och försäljningsfunktioner i exportinriktade verksamheter.